

KERÉKPÁROS ÖRÖKSÉGTÚRÁK

ZEMPLÉN, CSEREHÁT

KERÉKPÁROS ÖRÖKSÉGTÚRÁK A ZEMPLÉNBEN ÉS A CSEREHÁTON

IMPRESSZUM

Írta és szerkesztette: Deák Attila

Közreműködött: Bácskainé Dr. Pristyák Erika

Térképek: Ágoston Szabolcs, Dobos Péter

Grafikai tervezés: Csutkai Márton

Fotók: Csutkai Csaba

Szakmai és nyelvi lektorálás: Bácskainé Dr. Pristyák Erika, Virányi Zsolt, Deák-Rabi Eszter

Kiadó: Vidék Kincse Egyesület

Felelős kiadó: Zakor-Broda Rita Barbara egyesületi elnök

A kiadvány megjelenését támogatta: Interreg V-A Szlovákia – Magyarország Együttműködési Program, Kisprojekt Alap

A kiadvány megjelenésének további támogatói: Prameň – Forrás – Spring

ISBN: 978-615-00-8137-3

Szabolcs, 2020.

Kerékpáros örökségtúrák címmel megjelenő kiadványsorozat célja olyan kerékpártúra útvonalak bemutatása, amelyek egy adott földrajzi, néprajzi tájegység, kulturális, történeti régió kiemelt jelentőségű természeti és kulturális örökséghelyszíneit fűzi fel kimondottan a kerékpáros túrázók számára. A Középkori Templomok Útja Egyesület gondozásában megjelenő sorozat első kiadványa a Felső-Tisza-vidék kerékpáros örökségtúra útvonalait mutatta be, amelyben öt három napos túraútvonal és négy egy napos csillagtúra keretében ismerhetitek meg a Felső-Tisza-vidéket Kárpátaljától, Szatmár-Beregen és a Nyírségen át, a Bodroghöz. A Felső-Tisza-vidék után úgy éreztük érdemes folytatni az örökségtúra hálózat bővítését és újabb földrajzi és kulturális régiókat bemutatni a kerékpáros túrázóknak. A kezdeményezés ezúttal az apró, pár száz lelkes történelmi településen, a Szabolcsban működő Vidék Kincse Egyesület és a Szent László legendákkal átszőtt Debrődön működő Forrás Egyesület együttműködéséből indult útjára és a Középkori Templomok Útja Egyesület közreműködésével született meg a kiadványsorozat újabb tagja, amely a Zemplén és a Cserhát vidékére kalauzolja el a felfedezőket.

A kiadványban megjelenő két örökségtúra Tokaj-Hegyalja, a Hernád-völgye, a Bódva-völgye és Tornavidék kulturális és természeti örökségét mutatja be. Célunk olyan kerékpározható, a bringások számára élményeket nyújtó, biztonságos túraútvonalak kijelölése volt, amelyek megtétele a sportteljesítmény mellett kulturális élményt is nyújt. A kiadvány lényegében egy útikönyv, melynek segítségével megtervezhetitek saját túráitokat, megismerhetitek ezeket a tájegységeket és örökséghelyszíneket, valamint praktikus információkat nyújt a terepadoottságokról és segítséget a szolgáltatásszervezéséhez. Ha útnak indultok, legyen nálatok ez a kis füzet, amely sokat fog segíteni a térség megértésében, megismerésében. Az örökségtúrák szervezéséhez hozzákezdhettek önállóan vagy csatlakozhattok a Vidék Kincse Egyesület és a Középkori Templomok Útja Egyesület által meghirdetett örökségtúrákhoz, melynek keretében szervezett túravezetést, idegenvezetést, szakvezetést és kerékpáros szervízzolgáltatást biztosítunk a résztvevőknek. A kiadványban szereplő örökségtúra útvonalak letölthetők a www.videkkincseegyesulet.hu és a www.oroksegtura.hu weboldalról.

ZEMPLÉNI ÖRÖKSÉGTÚRA

KERÉKPÁRTÚRA A HERNÁD-VÖLGYÉBEN ÉS TOKAJ-HEGYALJÁN

Ezúttal úticélunk a vadregényes Zemplén, csodálatos tájaival, ódon városaival, bájos falvaival, a Tokaj-Hegyaljai kultúrtáj világörökségi helyszíneivel, történelmi emlékeivel és persze a mindent átszövő borvidékkel. Az örökségtúra a történeti Abaújvidék és történeti Zemplén tájain át vezet, amely napjainkban Magyarország és Szlovákia területén található. A túra során a vulkanikus eredetű Zemplén hegységi panorámája, hegylábai, völgyei, a Bodrog és a Hernád folyók kísérik végig utunkat, amelyeket várak, román és gótikus templomok, zsidó emlékhelyek, reneszánsz, barokk és romantikus kastélyok, évszázados borospincék és múzeumok szegélyeznek. A Zemplént nem érdemes feldarabolni, hiszen természetföldrajzi és kultúrtörténeti szempontból annyira kompakt összefüggő terület, amelyet egy körtúra keretében célszerű felfedezni. Ez azonban időigényesebb küldetés. A teljes körtúra legalább négy napot vesz igénybe, de ha kényelmesebb tempóban szeretnétek haladni és többet időzni a látványosságok megismerésével, öt napot is eltölthettek a túraútvonalon. A zempléni örökségtúra voltaképpen Tokaj-Hegyalja és Abaúji-hegyalja területén halad keresztül a Hernád és a Bodrog folyók völgyében Tokaj és Kassa között. Az örökségtúra első napján Tokaj-Bodrogkeresztúr-Bodrogkisfalud-Szegi-Szegilong-Erdőbénye

útvonalon, A zemplén déli részét átszelve Abaújpalád felé érkezünk meg a Hernád völgyébe, mely a Cserehát és a Zempléni-hegység között elhelyezkedő kistáj. Az Észak-Magyarországi középhegységet tagoló harántvölgyek közül a legjelentősebb, 200 km² nagyságú, a kanyargó folyó által kialakuló tektonikus völgy, csak a legmélyebb szűk része ártér. Az örökségtúra útvonala Abaújpalád és Kassa között végig ezen halad keresztül. A Hernád-völgyét a magyar-szlovák határ vágja ketté, azáltal megkülönböztetjük a Szlovákiához tartozó Felső-Hernád-völgyét és a Magyarországhoz tartozó Alsó-Hernád-völgyét. A közel 290 km hosszú Hernád folyó közkedvelt vízitúra útvonal, mely a magyar viszonyok között vad víznek számít, vízszint ingadozása és viszonylagos nagy esése miatt. A Hernád a Sajó bal parti mellékfolyója, amely a szlovákiai Poprádtól nem messzire található Hernádfőhöz tartozó Király-hegy oldalán ered és a magyarországi Ónod, Köröm településeknél folyik bele a Sajóba. A Zemplén keleti oldala már Tokaj-Hegyalja, amelyet a Bodrog folyó völgye határol. A Bodrog a Tisza legjelentősebb jobb oldali mellékfolyója. A Bodrog a szlovákiai Zemplén falu határában egyesülő Latorca és Ondava összefolyásából keletkezik. Felsőberekkinél érkezik Magyarországra, Tokajnál pedig beleömlik a Tiszába. Az örökségtúra első két napja

a Hernád-völgyének, még záró napja a Bodrog folyó által érintett Tokaj-Hegyalját érinti. Két alkalommal szeljük keresztül a Zemplént, vagy pontosabb meghatározással élve a Tokaj-Eperjesi-hegységet. Első nap a déli részén Erdőbénye és Abaújpalád között, harmadik nap északon Eszékáros és Füzérkomlós között. A túra Tokajból indul, amely kedvező vasúti kapcsolatai révén (a 80-as vasútvonal érinti) ideális helyszín az induláshoz, aki autóval szeretne jönni, akár itt is hagyhatja kocsiját, hiszen a túra néhány nap múlva itt ér véget. Tokaj történelmi városközpontja, múzeuma, a Kopasz-hegy panorámája, a városka világhírű borospincéi, hangulatos vendéglői méltó nyitánya az örökségtúra első napjának. Érdemes akár egy nappal hamarabb megérkezni és „bevenni” a várost.

Tokajból Bodrogkeresztúr felé indulunk, onnan Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong településeken haladunk keresztül. Szegilongon kelünk át a 37. számú főúton Erdőbénye felé. Az örökségtúra ezen, első szakasza az EuroVelo11 nemzetközi kerékpárút nyomvonalán halad, végig jelzett útvonalon. Kerékpárút mindössze Tokaj belvárástól a város határáig van kiépítve, a többi szakasz alacsony forgalmú mellékutakon halad. Bodrogkisfalud és Szegilong között a régi 37. számú főút van kerékpározható nyomvonalként kitáblázva. Ezen a szakaszon nem kell komolyabb emelkedőkre, nehézségekre számítani, végig kellemes tempóban különösebb erőfeszítés nélkül tudunk haladni. A 37. főúton átkelve már számíthatunk kisebb emelkedőkre Erdőbényéig. Az örökségtúra Tokaj-Erdőbénye közötti szakaszán érdemes elmélyülni a táj szépségében, hiszen végig világörökségi oltalom alatt álló településeken haladunk keresztül. Itt szeretnénk tehát felidézni, hogy minek is köszönheti a tokaji történelmi borvidék az UNESCO védelmét. „A vulkanikus kőzet, az ásványi anyagokban gazdag termőtalaj, a Bodrog és a Tisza által teremtetett különleges mikroklíma, a szőlőtermesztés számára kedvező fekvésű lejtők, a nap besugárzása, a hosszúra nyúló

ősz az alapja ennek az egyedülálló szőlő és borkultúra létrejöttének. A felsoroltak miatt a Botrytis cinerea penészgomba itt nem szürkerothadást, hanem nemesrothadást, vagyis a szőlőszemek aszúsodását váltja ki, amely felelős a magas cukor és savtartalomért, valamint aromaanyagokért. A sajátos mikroklímának köszönhetően a pincék falán különleges pincepenész, a Gladosporium cellare telepedik meg, amely a bor érési folyamatára van jótékony hatással. Emellett meghatározó szerepet tölthettek be az ezer év alatt kialakult Hegyaljai szőlőművelési hagyományok.” A 12. század második felétől, a németalföldről érkező vallon telepesek megérkezésétől bizonyítható a szőlőművelés elterjedése Hegyalján, de valószínűleg már ez előtt is foglalkoztak szőlővel. A Tokaji borvidék 1737 óta élvez védeltséget, amikor is egy királyi rendelet - a világon elsőként - zárt borvidékké nyilvánította. A bortermelés ezen a vidéken közel 3 évszázada szigorúan szabályozott törvényi keretek között zajlik. A borvidéken a szőlőtermesztés a három sátorhegy, vagyis a Tokaj-hegy, az abaújszántói Sátor-hegy és a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy által meghatározott háromszögön belül zajlott. Az 1997-es bortörvényben meghatározott Tokaj-Hegyaljai borvidék területe magába foglalja a legkiemelkedőbb termőhelyeket, melyek Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Mád, Mezőzombor, Rátka, Szegi, Tarcal, Tállya, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Hercegkút, Tolcsva közigazgatási területén találhatók. Az elmúlt ezer év alatt kialakult szőlőművelési hagyományok érintetlen, eredeti formában való továbbélése és a borvidék évezrede tartó egysége indokolta, hogy az UNESCO Világörökség Bizottsága a Tokaji borvidéket 2002-ben mint kultúrtájat felvette a Világörökségi Listára.

Keresztül haladunk Erdőbényén, Tokaj-Hegyalja egyik leghangulatosabb településén. Erdőbénye területét elhagyva egy 120 méteres szintemelkedéssel járó kaptatóval kell megküzdenetek, amely a település határától a liget pihenőig tart. Az emelkedő tetején

elértek a Liget-pihenőt, ezt követően pedig hosszan gurulhattok a Zemplén egyik leghangulatosabb szakaszán az Aranyosi-völgyön keresztül. A természetvédelmi oltalom alatt álló Aranyosi-völgy egy 15 km hosszan elterülő völgykatlan, amely Abaújszántót

Tokaj-Hegyalja történelmi borvidéke

és Erdőbényét köti össze. Érdemes megállnotok az Ádám-szakáll pihenőnél, higgyétek el imádni fogjátok ezt a helyet. Elhagyva a Zempléni hegységet átszelő csodálatos völgykatlant, a hegység nyugati oldalán elterülő Abaúji-Hegyalján, a Hernád Alsó-völgyében lyukadunk ki, amely az egykori Abaúj vármegye területéhez tartozott. Innentől már Abaújvidék útjait rójuk egészen Kassáig, végig a Hernád-völgyben felfelé haladva. Keletről a Zempléni-hegység magas bércei szinte falként merednek ránk, nyugat felé már a síksága és a Csereháti dombság látható. Abaújalpárt és

Boldogkőújfalut elhagyva, az örökségtúra abaújvidéki szakaszának első állomása Boldogkőváralja. A település északi határában egy 268 méter magas hegygerinc tetején álló vár uralja a horizontot, amelyet már jó messziről ki fogtok szűrni. Ezt a hegyet, nevezték Boldogkőnek, amelyről a vár kapta a nevét. A meredek, de végig aszfaltozott várhegyre feltekerni nem kis erőfeszítést igényel, de egy percre se hezitáljatok rajta, ez az a hely ahová fel kell menni. Megéri az a pár perc kínlás, azt a panorámát, amelyet a vár nyújt látogatóinak. A tatárjárás után IV. Béla engedélyével épült Boldogkői vár, pontos építési idejét nem ismerjük. Tulajdonosai között ott találjuk a magyar történelem meghatározó családjait, szereplőit, akik között a vár gyakran cserélt gazdát az évszázadok alatt. Az Árpád-ház kihalása után a nagyhatalmú Amadé család birtoka lett a vár, akik Csák Máté oldalán harcoltak a Károly Róbert elleni polgárháború éveiben. Az Amadé családtól a Rozgonyi csatából (1312) győztesen kikerülő Károly Róbert elkobozza a várat és az Anjou-párti Drugeth családnak adományozza. A Drugethek nevéhez

kapcsolódnak a vár első, nagyobb bővítési munkái. Ekkor épül meg a palotaszárny és a torony. A 15. század első felében Brankovics György szerb despota birtokába kerül a vár, akitől 1456-ban Hunyadi Mátyás veszi vissza királyi tulajdonba. Ekkor építik fel a déli oldalon a szabálytalan, négyszög alakú tornyot, a patkó alakú kaputornyot a csatlakozó védőfallal és a palotát övező külső falat. A mohácsi csatavesztés után három részre szakadó polgárháború sújtotta országban, folyamatosan ostromolják a várat és cserél gazdát a Habsburg és a Szapolyai párt között.

Az 1540-es évektől az újonnan felemelkedő családok teszik rá a kezüket. Tulajdonosai között találjuk a Bebek, Sárközy, Serényi, Palochay, Rákóczi, Szelepcsényi családokat. A Thököly szabadságharc alatt a kurucokhoz kerül, mígnem 1701-ben a császár

Boldogkőváraljai vár

ri katonák felrobbantják. A vár régészeti kutatása és helyreállítása 1963-ban indul el. Ekkor alakítanak ki a palota épületében turistaszállót, melybe hadtörténeti és ólomkatona kiállítás költözött a 90-es években. (Meg kell, hogy valljuk) Kortól és nemtől függetlenül merjük mondani, az ólomkatonák által megjelenített, nagyobb magyar csatákat bemutató kiállítás le fog nyugtázni benneteket. 2002-ben látványos rekonstrukciós munkálatok indultak. Ekkor készült el a két torony védőteteje, amely sokat javított a vár külső megjelenésén. Szintén ekkor készül el a nagyjából 100 méter

hosszú gyilokjáró, az oroszlánsziklán pedig egy sziklajáró épület. Szóval, biztos, ami a biztos Boldogkőváralja egy igazán színvonalas várlátogatási programot kínál, ez még egy olyan vár, amelyet a túlzott rekonstrukciós munkálatok nem fordítottak ki a hiteles megjelenéséből.

Boldogkőváralját elhagyva, Vizsolyba érve a magyarországi reformáció egyik leghíresebb történelmi emlékhelyével ismerkedhetünk meg. Jelentős turistaforgalmat bonyolít le a helyi egyházközség, így a templom és a múzeum látogatása csak csoportos formában lehetséges, amelyek előre meghatározott időpontokban indulnak. Várhatóan rövid várakozási idő fogja megelőzni az idegenvezetést, de ezalatt bátran üljetek be a látogatóközpontba, melyben könyvesbolt és kávézó működik. A település azzal veszte be magát a történelembe és a köztudatba, hogy Károli Gáspár és lelkesztársai három éven át a szomszédos Göncön fordították le magyar nyelvre az első teljes Bibliát (ennek emlékét őrzi Göncön a Károli Gáspár Múzeum), amelyet Vizsolyban nyomtatott ki Mantskovits Bálint. Mára összesen 52 példány található a világon az első magyar nyelvű bibliából, melynek egyik példánya a vizsolyi református templomban tekinthető meg. Ennek a kivételes kultúrtörténeti és egyháztörténeti momentumnak állít emléket a templom mellett található Mantskovits Bálint Nyomdatörténeti Múzeum, ahol megismerkedhetünk a nyomdászat korai technológiájával és persze a

Vizsolyi református templom

Vizsolyi biblia nyomtatási körülményeivel. A település református temploma, kultúrtörténeti jelentőségén túl, művészettörténeti szempontból is országos jelentőségű. A három osztatú templom több építési periódusban épült román és gótikus stílusban. Az első építési periódusban épült a templom félköríves szentélye, amelyet egy keresztboltozatos szentélynéyszöggel bővítettek a 12. században. A 13-14. század fordulóján gótikus stílusban bővítik a templomot, a jelenlegi főhajóval és a templomtoronnyal. A templom kivételesen gazdag középkori freskókban, szinte az összes Magyarországon népszerű középkori történet megjelenik a falakon. Kiemelt jelentőségű a hajóban látható Szent László falképciklus. A diadalív bal oldalán Szent Kristóf, jobb oldalán két ismeretlen nevű lovagszent látható, alattuk pedig sárkányölő Szent György legendája. Az északi falon a kánai menyegző jelenetei elevenednek meg, mellette egy kimondottan részletgazdag ábrázolású köpenyes Mária, alatta pedig Szent Ilona látható a Szent Kereszt megtalálása-kor. A szentélybe belépve a déli oldalon egy vir dolum ábrázolás, vagyis a keresztről levett Megváltó képe, a szentély keleti részén pedig Krisztus mennybemenetele látható. Ezek a 13. században készültek. A templom a 16. század második felében kerül át a reformátusok kezébe. A református időszakból származik a díszes szószékkorona, amely 1792-ben készült.

Folytatva észak felé utunkat érdemes megállni egy pár percre a gótikus stílusú vilmányi református templom ódon falai előtt, az idő azonban ekkorra már szorítani fog benneteket és még egy embert próbáló feladat vár rátok. Az első nap végén vagy Hejcen vagy Telkibányán célszerű szállást keresni, hiszen a Hernád-völgyében ez a két település, ahol jelentősebb szálláskínálat áll rendelkezésre. Amennyiben Hejcen sikerül szállást találnotok, Vilmány és Hejce között egy 4 kilométeres szinte folyamatos színtemelkedés vár rátok. Hejce egy rendkívül hangulatos kis település, ahol étterem, falusi szálláshelyek állnak a

rendelkezésekre, de jó előre foglaljátok le őket, mert errefelé gyorsan elkelnek a szabad szobák. Amennyiben Telkibányán sikerül a szállásfoglalás, Vilmánytól még 20 kilométeres távolság vár rátok. Megpróbálkozhatok Göncel is, de sajnos itt jóval kevesebb szálláshely működik. Arra készüljétek, hogy Göncöt követően egy hosszabb szakaszon, komolyabb emelkedő következik, amely igen kimerítő a nap végére. Telkibányán nagyobb eséllyel válogathattok a színvonalasabb szálláslehetőségek közül és színvonalas étterem is működik a településen. Amennyiben az időnkbe belefér (attól függően, hogy hol sikerül szállást találni) Göncön a Huszita-ház és a Károlyi Gáspár Múzeumot és Bibliakiállítást meg lehet tekinteni.

Szintén nagyban befolyásolja a rendelkezésekre álló időt, de nem tehetjük meg, hogy nem hívjuk fel a figyelmet a gönci pálos kolostorromra, ahová csak egy kisebb gyalogtúra beiktatásával juthatunk el. Az örökségtúra második napját érdemes rögtön a 14. században épült kolostorrom felfedezésével indítani, amely a túra egyik legizgalmasabb örökség-helyszíne. Amennyiben Gönc felől érkeztek egy jelentős szakaszon tudtok bringával haladni a kolostor felé, így rengeteg időt meg tudtok spórolni. Gönc belterületétől kb. 1,5 kilométerre jobbra kell letérnetek egy erdei dőzer útra (a leágazást tábla jelzi). A leágazástól egészen a 3 kilométerre fekvő Potácsházáig aszfaltozott dőzerúton tudtok haladni. Potácsházára érve azonban tegyétek le a bringákat, hiszen az 530 méteres Dobogó hegyen álló kolostorrom innen kizárólag gyalogtúra keretében közelíthető meg. A nagyjából 650 méteres gyalogtúra során 230 méteres színtemelkedéssel kell számolnotok, amelyet végig jelzett turistaúton tudtok megtenni. Amennyiben Telkibánya irányából érkeztek, kizárólag gyalogosan tudjátok megközelíteni a kolostorromot. Telkibánya belterületén tudtok rácsatlakozni a pirossal jelzett turistaútra, amelyen mintegy 2 kilométeres festői szépségű erdei úton jutottok el Potácsházáig, onnan pedig 650 méter még a kolostorrom. Ennek az alter-

natívának a hátránya, hogy kizárólag gyalogosan tudjátok megtenni a távot, amely oda-vissza 5 kilométer. Azonban, amit a Dobogó hegyen láthattok életetek legnagyobb felfedezései közé fog tartozni, biztosíthatunk benneteket megéri a fáradozást és időráfordítást. A Gönci Pálos kolostorom Magyarország egyik legjobb állapotban megmaradt, gótikus eredetű kolostoromja, amelynek számos kőfaragványa látható még ma is ép állapotban. Talán felmerülhet bennetek a kérdés, hogy mit is kereshet itt, a lakott településektől távol, az erdő mélyén ez az épület. A kolostort a Pálos rend építette, amely az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend. A rend alapítása Boldog Özséb nevéhez fűződik, aki az 1250-es években a Pilisben élő remeteközösségeket összefogta és Pilisszentkereszten, valamint Klastrompusztán megalapította első monostorukat. A rend fokozatosan vívta ki önállóságát az Anjou királyok hatásos támogatásával, akik számos birtokot és monostort adományoztak számukra. A 14. és 15. században az ország legnagyobb földesurainak és uralkodóinak támogatását élvezték. A 15. század végére a Magyar Királyság területén mintegy 80 monostoruk működött, ezen felül további 30-40 kolostor tartozott hozzájuk Közép-Európában. A rend hanyatlása a török háborúkkal és a reformáció előre törésével van összefüggésben. Ekkor monostoraikat kifosztották, felgyújtották, a szerzeteseket elűldözték. Végül II. József türelmi rendelete oszlatja fel a pálos szerzetesrendet. A pálos rendre az önellátásra történő berendezkedés volt jellemző, birtokaikon saját maguk termelték meg a szükségleteiket. Többségében gyümölcstermesztéssel, szőlészettel, bortermeléssel foglalkoztak, de malmokat is működtettek. Házaikat, monostoraikat lakott helyektől távol, hegyvidékeken, erdőkben, vízforrások közelében építették. Aszketikus életet éltek. A Gönci Pálos kolostort a 14. század végén alapították és az 1540-es években hagyták el, amikor Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János seregei szisztematikusan végig pusztították a vidéket. A templom mellett álló rendház sajnos teljesen elpusztult, azonban a templom 6 méteres falai még

szinte teljesen épen maradtak. Még láthatóak a szentélyben az egykori keresztboltozatok indításai, illetve a gótikus ablaknyílások. A templom északi oldalához torony csatlakozik, amely rendkívül ritka a pálos építészeti emlékek között. A kolostorom régészeti kutatása és állagmegóvása az 1930-as, 40-es és a 90-es években zajlottak le, amely során a leomlott kövek felhasználásával megerősítették a kritikus falszakaszokat.

Folytassuk útunkat a Hernád-völgyében, Abaújszabolcs falvai között Kassa irányába. Elsőként az egykori Abaúj vármegye központjában, Abaújszabolcsnál állunk meg. A település az Aba nemzetség ősi fészke, Abaúj vármegye névadó települése és központja volt a középkorban. Az egyik legkorszerűbbnek számító erődítmény a 11. században az Abaújszabolcsi földvár volt, amelyet 6 méter magas sáncok védtek egykor. A vár nagyjából kör alaprajzú, melynek átmérője 245 méter. Egykori bejáratát egy rekonstruált favázas kapu jelzi. Az Abaújszabolcsi földvárat Magyarország egyik legkorábbi erődítményének tartják. A vár építtetője nem más, mint Aba Sámuel. Aba Sámuel 1023-tól Szent István legfőbb bizalmasa, a Magyar Királyság nádorispánja volt. Ezt a pozícióját megtartotta Orseolo Péter uralkodása alatt is egészen 1039-ig, amíg az Orseolo Péterrel elégedetlen „nemzeti párt” a regnáló uralkodót el nem zavarta és meg nem választotta királlyá Aba Sámuel. Azt nem lehet egyelőre tudni, hogy az Abaújszabolcsi várat nádori minőségben vagy már királyként építette. Az államalapítás korában jön létre a várszervezeti rendszer a Magyar Királyság területén, amely az egész Árpád-korban meghatározza a katonai, védelmi, közigazgatási, egyházszerkezési és településfejlesztési folyamatokat. A 3,7 hektár kiterjedésű Abaújszabolcsi földvár a Hernád folyó partján egy domb tetején áll. A földvárak valójában fából készült földdel feltöltött várak voltak. Mivel az évszázadok alatt a fa elkorhad, mára csak a földsáncok látszanak. Ezért is nevezzük őket földvárnak. Az Abaújszabolcsi földvár, a kazettás szerkezetű földvárak csoportjába tartozik, ahol a fa gerendákat máglya-szerűen csapolták egymás-

ba és az így létrejövő kazettákat töltötték fel földdel. Az így létrejövő sáncokat, mellvédek és járósínt zárta, melynek sarkaiban őrtornyok fürkészték a vidéket. A földvárak a katonai, védelmi feladatok ellátása mellett fontos igazgatási centrumok is voltak. Elsősorban a várispánság központi épületei a várak belsejében, illetve a legkorábbi templomai is itt kaptak helyet. Az 1970-es években lezajlott ásatások során fedezték fel az Abaújszabolcsi földvár belsejében, a 11. század második feléből származó esperesi templom alapfalait, amely minden bizonnyal Abaújszabolcs vármegye legkorábbi kőépülete. 2019-ben újabb régészeti ásatások zajlottak le a vár belsejében, amely során előkerültek egy másik, a 12. század első felében épült kőépület alapfalai. Az Abaújszabolcsi várban több magas rangú személy, herceg, sőt több uralkodó is megfordult. I. Andrást itt ismerték el királyuknak az Orseolo Péterrel elégedetlen főurak 1046-ban. 1106-ban Álmos herceg elfoglalta a várat, amelyet Könyves Kálmán foglalt vissza. A tatárjárás után, de leginkább a 13. század második felében végbemenő gazdasági, társadalmi folyamatok hatására a földvárak fokozatosan elveszítették jelentőségüket. Abaújszabolcs azon kevés várak közé tartozik, amely továbbra is megőrizte jelentőségét egészen a 14. század második feléig. 1556-ban Habsburg Ferdinánd seregei rombolják le az erődítményt, amely

megpecsételi ennek az ősi várnak a sorsát. A földvár mellett a településen található még egy nagyon látványos műemlék. Egy dombtetőn áll a régió egyik leghíresebb gótikus kerítőkővel övezett műemléke. A református templom gótikus művészetei közül kiemelkedik a szentély bordás boltozata, a déli falon található szentségtartó fülke, illetve a torony alatt található gótikus kapu, de ami igazán látványossá teszi, azok a templombelső beborító figurális freskók. A templomot a Perényi család építette, akik Luxemburg Zsigmond uralkodása idején emelkedtek fel. A család nevéhez fűződik számos 15-16. században épült építészeti emlék a régióban. Az Abaújszabolcsi templomban egy 1400-as évekből származó faragott a Perényi család címerét ábrázoló sírkövet találtak 2008-ban a régészek, amely az 1414-től országbíró Perényi Péter sírköve. A lelet alapján elmondható, hogy Perényi Péter saját temetkezési helyül építhette a templomot. Az ő nevéhez fűződik a templom szentélyének és hajójának kifestése. Az első figurális falfestések meglétéről 1912 óta van tudomásunk, csak 1997-ben derült ki, hogy 100 négyzetméteres felületen találhatóak falképek a templomban. A freskók restaurálása eddig csak a szentélyben zajlott nemrégiben, több mint egy évszázaddal a felfedezésüket követően. A hajóban Szent Mártont és Szent Mihályt ábrázoló freskók láthatók, a

Abaújszabolcsi református templom

szentélyben Szent Bertalan vértanúságát, bemutató freskóciklus található, illetve valószínűleg Szent Lászlót ábrázoló falkép. A templom tornya 1886-ban egy földrengés során összeomlott, ezt követően emelték a ma is álló neogótikus templomtornyot. Az épület külső helyreállítása már lezajlott, a belső felújítás és a freskók restaurálása nemrégiben vette kezdetét, de befejezése még várat magára.

Abaújvár után Kéked felé vesszük az irányt. Érezkelni fogjátok, hogy Abaújvár és Kéked között egyre gyakoribbá válnak a szintemelkedések, maradunk a kanyargó Hernád bal oldalán a domblábi lejtőkön. Mielőtt átlépnénk Szlovákiába, a Hernád felső-völgyébe, Kékeken egy rövid időre érdemes megállni a késő reneszánsz stílusban épített Melczer-kastélynál. A kastély 1613-ban épült, amely egyszerre szolgált védelmi és lakó funkciót az építtetője számára. A 16-17. századi magyar reneszánsz kastélyépítészetre jellemző, hogy a kényelem, lakályosság, reprezentáció mellett a védhetőség is nagyon fontos tényező volt, amely egyáltalán nem meglepő, ha a korszak közállapotaira gondolunk. A nemesi udvarházakból létrejövő reneszánsz várkastélyokat (castellumok) mindig körül veszik valamilyen erősítések. Azonban a középkori várakkal ellentétben a reneszánsz várkastélyok már nem csak védelmi célokat szolgáltak, hanem tulajdonosaik állandó vagy ideiglenes lakhelyi is voltak. A haditechnikai változások mellett részben ez az oka, hogy a nehezen megközelíthető hegyi várak helyett jól megközelíthető pontokra települtek. A várkastélyok mellett birtokközpontok is voltak, tehát több olyan épületrészük is van, amely a gazdasági életet szolgálták ki. A Kékedi György által épített három szintes, sarokbástyákkal ellátott későreneszánsz stílusú Melczer-kastély jól reprezentálja ezeket a művészettörténeti sajátosságokat. 1979-ben zajlott le a kastély régészeti kutatása, az 1980-as években pedig megtörtént a helyreállítása. Ekkor alakították ki benne kastélyszállót, amely 2012-ben bezárt. Az épület azóta üresen áll.

Az épületbe vagy legalább a kastélykertbe történő bejutásra így csak abban az esetben van esélyetek, ha előzetesen bejelentkeztek. Kéked és Abaújnásdas között lépjük át a magyar-szlovák határt. Figyelve arra, hogy elkerüljük a 17-es számú forgalmas főutat Toronyosnémeti és Kassa között, inkább a Hernád-menti településeken át folytatjuk utunkat egészen Kassáig. Az út nagy részét alacsony forgalmú mellékutakon tehetjük meg, majd Alsómislyétől (Nizná Mysla) egészen Kassa óvárosáig a Hernád mentén kiépített kerékpárúton tekerhetünk, amely nagyon különleges hangulatú túraszakasz. A Kassáig tartó bevezető utat alaposan tervezzük meg, mivel egy 240 ezer fős városban könnyű eltévedni. A Hernád-menti kerékpárút előnye a közlekedésbiztonsági szemponton túl, hogy bevezet egészen Kassa belvárosáig.

Kassa a Felvidék keleti részének kulturális és gazdasági központja volt évszázadokon keresztül, Abaúj-Torna vármegye székhelye, ma Szlovákia második legnagyobb városa. Előre bocsátjuk, hogy a rendelkezésre álló fél nap nem lesz elegendő a város mélyreható megismerésére, csupán egy jól megtervezett városnéző sétára és a történelmi városközpont megtekintésére. Kassa a Gömör-Szepesi hegységtől keletre, a Kassai-medencében, a Hernád folyó két partján fekszik. A város felemelkedésének nyitánya az volt, amikor a tatárjárás utáni emberveszteség kompenzálása érdekében IV. Béla szászokat telepített ide, akiket jelentős kiváltságokkal ruházott fel. A település szabad királyi városi rangot kapott. A tatárjárás után városfallal vették körül, amely egészen a Rákóczi szabadságharc bukásáig oltalmazta lakóit. Ennek a rendkívüli erődítményrendszernek a maradványaival az óvárosban található Alsó-kapunál ismerkedhetek meg. A városfalból a föld felett már nem látszik semmi, azonban az Alsó-Kapu területét az 1990-es években régészek feltárták és bemutatótérre alakították (Archeologický komplex). Az Árpád-ház kihalása utáni polgárháborúban, Károly

Róbert a kassai polgárok hathatós támogatásával győzte le a Rozgonyi csatában az ország egyik legnagyobb oligarcháját, Aba Amádét. Az Anjou királyok uralkodása alatt számos újabb kiváltságban részesül, lényegében Buda után a második legjelentősebb szabad királyi várossá válik, amelyet jól érzékeltet, hogy elsőként Kassa kap címerhasználati engedélyt. A város gazdasági felvirágzásának az alapja az észak-déli irányú kereskedelembe betöltött szerepe volt. A város már igen korán árumegállító, vásártartási joggal és vámmentességgel rendelkezett, a 14-15. században az ország egyik legnagyobb kereskedelmi központjává válik. Ezzel a rövid felvezetéssel a célunk az volt, hogy magyarízűt adjunk arra a kérdésre, hogyan is kerülhetett Kassára egy olyan nagyságú és minőségű templom, mint a Szent Erzsébet dóm, amely talán a középkori magyar gótika legszebb alkotása és egyben Európa legkeletibb fekvésű gótikus

székesegyháza. A dóm 1378 és 1490 között épült fel a kassai polgárok és a regnáló királyok hathatós támogatásával, egy korábbi plébániatemplom helyén. A dóm igen impozáns méretekkel rendelkezik, hossza 60, szélessége 35, magassága 59 méter. Különösen figyelemreméltó a vízköpőkkel díszített Mátyás-torony (déli torony), amely Hunyadi Mátyásról, a torony donátoráról kapta nevét. A templom egyik legszebb része az északi kapu (aranykapu), amelyen a kálváriát, az utolsó ítéletet és Szent Erzsébet életéből származó jeleneteket ábrázol. Figyelemreméltó az aranykapun, a kettős kaput elválasztó Szent Erzsébet szobor is. A szobrokkal gazdagon díszített nyugati főkapun láthatjuk Jézus szenvedésének képeit és jelképeit (Jézus az Olajfák hegyén, Jézus elfogását, Utolsó ítélet). A déli díszkapu volt fenntartva a rangosabb vendégeknek, amelyet Mátyás király szobra, a Szeplőtelen fogantatás és Szent Erzsébet szobra díszít.

Kassai Szent Erzsébet dóm

A dómhoz több neves személy neve kötődik. Először is maga a névadó Árpád-házi Szent Erzsébet, aki II. András és Merániai Gertrúd leányaként született Sárospatakon 1207-ben. Szent Erzsébet az egyik legnépszerűbb szent a középkori Európában, ereklyéit szerte a kontinensen őrzik. Tübingiai Lajoshoz megy feleségül és Wartburgban és Magdeburgban éli le az életét, így Erzsébet kultusza nem véletlenül olyan erős a német területeken. A kanonizálást azzal érdevelte ki, hogy ellentmondva az udvari etikettnek, családjával konfliktusokat felvállalva segítette a szegényeket, kenyeret osztott az éhezőknek, ispotályt alapított a betegeknek. Férje halála után, vagyonát szétszította a szegények között és beállt a ferences rendhez betegápolónak. 1231-ben halt meg, négy évvel később 1235-ben szentté avatják. Ereklyéi fölé Magdeburgban a Német Lovagrend hatalmas ispotályt és zarándoktemplomot épített. Éppen amiatt lesz Szent Erzsébet a kassai dóm patrónája, mert az ide települő szászok magukkal hozzák Erzsébet kultuszát, amelyet az akkor regnáló IV. Béla, Erzsébet testvére is támogat. Szent Erzsébet életét mutatja be a dóm főoltár szárnyain található 48 aranyozott táblakép. A Szent Erzsébet domban feltűnő végső nyughelyre II. Rákóczi Ferenc a vezérlő fejedelem. Mint ismert a szabadságharc bukását követően Rákóczi Törökországba emigrált és Rodostóban telepedett le, ahol 1735-ben halt meg. Konstantinápolyban temették el. A kiegyezést követően országos mozgalom indult, hogy a külföldre emigrált bujdosókat, itt-hon méltó körülmények között temessék újra. 1904-ben adott engedélyt Ferenc József a bujdosók hamvainak hazahozatalára. A bujdosók újra temetésének ünnepségsorozata a budapesti gyászmisével indult. Ezt követően minden koporsót az őt megillető helyen helyeztek végső nyugalomra, így Rákóczi hamvai 1906 októberében díszmenet kíséretében a kassai domba kerültek. A kassai Rákóczi kultusz másik állomása a Rodostói ház, amely a dómtól nem messze áll. Már az újra temetéskor megszületett az ötlet, hogy felépítik Kassán Rákóczi rodostói házának hasonmását. A Rodostóban ta-

lálható relikviákat fokozatosan szállították haza, de a ház felépítésére csak 1944-ben került sor. A Rodostói ház az egykori várfal egyetlen megmaradt bástyájának, az egykori Hóhér-bástya átalakításával született meg, ahol csak 1991-ben nyílt lehetőség a kiállítás megnyitására. A kiállítás Rákóczi életét, a szabadságharcot, az 1906-os kassai újratemetést, valamint a rodostói otthonában őrzött relikviákat mutatja be a látogatóknak.

A dómon kívül több jelentős egyházi épület található az óvárosban, melyek közül a Szent Mihály kápolnát, a domonkos, a ferences és a premontrei rend templomait célszerű még felkeresni. A dóm mögött, annak déli oldalán található a Szent Mihály kápolna, a város egykori temetőkápolnája. Más elgondolás szerint az épület túl nagy ahhoz, hogy temető kápolna legyen. Valószínűsíthető, hogy egy abbamaradt templomépítkezés szentélye lehetett. A kápolna alttemploma a 13. század végén épült, míg felső része 1360-80 között. A 15. század végén bővítették egy oldalkápolnával és egy újabb hajóval. Különösen szépek az épület gótikus művészetei. A bejárat felett a gonosz legyőző Szent Mihály arkangyal, a mennyei hadak győztes harcosának szobra látható a lélekmerő edénnyel és lángpallossal. A 19. században többször renovált épület mai formáját a Schulek Frigyes budapesti műépítész által irányított, 1902-1904-ben történt újjáépítése során nyerte el. A 1628-ban épült a dóm északi oldalán található 45 méter magas Orbán torony, amely egy 72 mázsás harangot tart. A várostornyok építése a reneszánsz korban volt elterjedt építészeti megoldás, amelyek itáliai hagyományokat követtek és leginkább a felvidéki városokban terjedtek el. A várostornyokat városközpontokba építették, a templomok közvetlen közelébe. A tornyok építését az indokolta, hogy a 17. századra már többnyire beomlottak a gótikus templomtornyok. A várostornyok a protestáns templomépítészetben éltek tovább, a templomok mellett álló fa haranglábak építésével. Érdemes megtekinteni az Orbán torony lábánál kialakított arkádokat, ugyanis itt helyezték el 1912-ben a dóm restaurálása során előke-
rült, 14-17. századból származó sírköveket.

Kassai Szent Erzsébet dóm

A 14. század elején települ le a városban a domonkos és a ferences szerzetesrend, akikhez a város legrégebbi, ma is álló épületei kötődnek. Mindkét szerzetesrend a koldulórendek közé tartozott, vagyis olyan szerzetesrendek voltak, akik nem rendelkeztek földbirtokkal. A koldulórendek az apostoli szegénységet hirdetve elutasították az ingatlan birtoklást, a létfenntartásukhoz szükséges feltételeket. A társadalom különféle csoportjaitól érkező adományokra, támogatásokra alapozták. Ezért szinte kivétel nélkül városokba települtek és magasrangú társadalmi kapcsolatokat ápoltak. A koldulórendi szerzetesrendek Közép-Európában a Magyar Királyság területén rendelkeztek a legtöbb kolostorral, Kassán már a 13. században megjelentek. A kassai domonkos templomot tartják a város legrégebbi templomának, amely a 13. század vége felé épült. A 15. század második harmadában építették át gótikus stílusban. A templomhoz északról csatlakozik a rendház. A 16. század közepe táján a protestánsok kifosztották és tönkretették a kolostort, s a domonkosok el is hagyták a várost. Az épület ezután pusztulásnak indult, s csak a szerzetesek visszatérte után majdnem egy századdal, 1767-re állították helyre, barokk stílusban. Az egykori Ferences templom és kolostor a 14. század végén épült. Északról csatlakozik a templom hajójához a négyszög alaprajzú kolostor épülete is. Mai jellegét jórészt a 18. század első harmadában végbement átépítéseknek köszönhetjük. A templom szentélyének gótikus hálóboltozata, a középkori ülőfülkék, s a gótikus szentségház faragott kőkerete rendkívül impozáns. A középkori elemek közül az egyik legszebb a főbejárat felett lévő dombormű, amely Krisztus megostorozását, töviskoronázását és közepén a Kálvária jelenetet mutatja be.

Kassa a 16-17. században a protestáns Erdélyi Fejedelemség és a katolikus Habsburg udvar között felángoló harcok kereszttüzébe kerül. A város birtoklásáért közel 100 éven át tartó harcok folynak. Bocskai, Bethlen Gábor hajdúi, majd I. Rákóczi György katonái, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc kuruc csapatai is

elfoglalják. Ezzel lényegében száz évre a rendi ellenállás egyik központjává válik. A Rákóczi szabadságharc bukása után rombolják le a városfalakat, melynek utolsó maradványai az Alsó-kapunál láthatóak. Ezeket az eseményeket végig vallási konfliktusok is kísérik. 1647-ben a császári katonák visszafoglalják Kassát és az ellenreformáció szellemében behívják a jezsuitákat. A jezsuita Szentháromság-templomot Báthory Zsófia adományából I. Lipót császár építtette reneszánsz stílusban 1671-1681 között. A mai templom és rendház helyén a 15. században a Királyi Ház (Curia Regia) állt, ahol Hunyadi Mátyás, Szapolyai János, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György is megszállt. 1554-től a Felső-magyarországi Főkapitányok háza, a királyi kamara székhelye volt. Ezt követően kapták meg a Jézuiták, akik a templom mellett rendházat és iskolát építenek. A jezsuita rend 1773-as betiltását követően, a premontrei rend jászói prépostságának használatába került az épületcsoport. A kora újkorban a szabadságharcok, vallási küzdelmek mellett a pestis is szörnyű pusztítást okozott Kassa számára. Ennek állít emléket az 1720-as években épült, 14 méter magas Szűz Mária tiszteletére emelt Immaculata-szobor, amely Kassa legszebb barokk emlékműje. A szoborral a pestisjárvány elvonulásának állítottak hálából emléket.

Kassán számos múzeum található. A település legrégebbi épületei közé tartozik, egykor fogdaként működő Miklós börtön, amely két kora gótikus polgárház összeépítésével nyerte el mai formáját. Kassa igen korán pallosjoggal rendelkező város lett, amely büntetőügyeit maga intézhette. Az épületben tárlatok mutatják a középkori büntetésvégrehajtás módját és a város múltját. A város múzeumai közül a legjelentősebb az 1872-ben alapított Kelet-Szlovákiai Múzeum, amely Kelet-Szlovákia legnagyobb muzeális intézménye. A város egyik leghíresebb szülőttét, a világhírű Márai Sándor életművét, a Márai-emlékház mutatja be, amely 1998-ban nyitotta meg kapuit. A városközpont impozáns épületei közé

tartozik a klasszicista stílusú történelmi városháza, az egykori vármegyeháza, vagy a 19. század végén épült historizáló épületei, a Kassai Állami Színház és a Jakab-palota. Mivel láthatjátok, hogy Kassa

Füzéri vár

felfedezése időigényes, ezért szálláshelyünket itt célszerű kiválasztani, hiszen a városban szálláshelyek és vendéglátóhelyek széles kínálata áll nyitva a túrázók előtt különböző árfekvésben.

Az örökségtúra harmadik napján a Hernád-menten térünk vissza Magyarországra, a folyót keresztezve, Hernádszadány után ezúttal a Eszkáros és Hollóháza között érdemes bringával átlépni a határt. Előre szólunk, hogy ezen a napon fogjátok megtenni az örökségtúra legnehezebb szakaszát, vár rá-
tok néhány igazán kemény emelkedő. A harmadik

túranap legnehezebb szakasza az a nagyjából 25 kilométeres útvonal Kassa és Hollóháza között. Egy igazán komoly szintemelkedéssel kell számolnotok Eszkáros és Hollóháza között (230 m tengerszint feletti magasságról feltekerünk 320 m-re), de ezt megelőzően is lesz néhány kisebb emelkedő. Az igazi taposás Eszkáros belterületén indul, amely során el fogtok haladni egy második világ-háborús hadi emlékpark mellett. Az emlékpark annak az 1944. decemberében, közel egy hónapra át tartó véres csatározásnak állít emléket, amely a Kassa bevételéért küzdő szovjet vörös hadsereg és a német Wehrmacht között folyt.

A komoly fizikai teljesítményt követelő emelkedő leküzdéséért cserébe, egy festői szépségű, erdővel borított hét kilométer hosszú túraútvonalon keresztül gurulhatunk vissza a magyarországi Hollóházára. Az Országos kéktúra keleti végpontján állunk, a Zempléni-hegység magyarországi részének leg-

északibb pontján, ahol érdemes egy hosszabb pihenőt beiktatni. A gyalogtúrázók innen szokták felkeresni hazánk legészakibb pontját, a Nagy-Milic tetőt, 896 méterrel a hegység legmagasabb pontja, az államhatáron található. Hollóházát elhagyva, Füzérkomlós felé indulunk, ahol még mindig lejt az út. Füzérkomlós után Füzér felé fordulunk, ahol 3 kilométeres kellemetlen emelkedőt kell keresztül szelnetek. Fáradtak lesztek, de a szemetek előtt végig ott fognak ragyogni az andezit hegykúpon álló Füzéri vár fehérnek tűnő falai, amelyek lentről rendkívül impozáns látványt nyújtanak. A várhegy lábánál, a parkolóban érdemes lent

hagyni a bringákat és egy fél órás gyalogtúra keretében felmenni az 552 méter magasan álló felső várba. A vár még a tatárjárás előtt, magán alapítású kővárként épült, majd királyi kézre került az Anjou-kor végéig. 1389-1567 között a Perényi család kezében találjuk. Ekkor zajlanak le a nagyobb építkezési munkálatok. A mohácsi csatavesztést követően egy évig itt őrizték a magyar koronát. A Perényiek után, Báthory Erzsébet, Nádasdi Ferenc is a vár birtokosai voltak. A Wesselényi felkelés során elfoglalják a felkelők, majd ezt követően császári fennhatóság alá kerül, akik 1676-ban felgyújtják, használhatatlanná teszik. A vár köveit a környék építkezéseire széthordták.

Több, mint 300 évig állt magára hagyva. Az első állagmegőrzési munkálatok az 1930-as években zajlottak le. A régészeti kutatások és az épület tudományos feldolgozása a 1970-es években indultak el. Az erődítmény két részből, egy alsó és egy felső várból állt, a kettő között 50 méter szintkülönbség van. Az alsó vár az 1676-os robbantás során szinte teljesen elpusztult. A 2003-2009 között lezajlott régészeti kutatás tárta fel az alsóvár alapfala-
it, amely azt is kiderítette, hogy a füzéri várhegyet a bronzkor óta használják védelmi célokra. 2013-2015 között megtörtént az alsó vár kapuzatának és várfalának újjáépítése, ahol most látogatóközpont működik. A fogadóépülettől a felső várig fallépcsőkön mehetünk fel. 2014 és 2015 között épült újjá a felső vár kápolnája, palotaszárnya, alsó bástyája és tetőtere. A nagyívű rekonstrukciós munkák 2020 után folytatódnak. A felső vár több színvonalas kiállításnak ad helyet.

Füzér után egy kellemes lejtmenet indul egészen Pálházáig, ahol már rácsatlakozhatunk az EuroVelo 11 kerékpárút szakaszra. Innen egészen Sátoraljaújhelyig a forgalomtól elkülönített kerékpárúton közlekedhetünk, jó minőségű aszfalt úton.

Füzérradványi Károlyi-kastély

A terepadottságok fokozatosan konszolidálódnak, komolyabb megterhelésre már nem kell számítanotok. Mielőtt lezárnánk a harmadik napját az örökségtúranak, érdemes még három örökséghelyszínt felkeresni. A füzérradványi Károlyi-kastélyt, a felsőregmeci Református templomot és a Magyar Nyelv Múzeumát Széphalmon. A rendelkezésre álló idő tükrében dönt-
sük el, hogy ezek közül mire tudunk még időt szán-
ni. Amit ebből a három helyszínből nem érdemes kihagyni, az a füzérradványi Károlyi-kastély, amely egy hat kilométeres kitérővel közelíthető meg. A mai

kastély elődjének számító reneszánsz épületet a 16. század végén Réthey Péter építette. Az épület és a hozzá tartozó birtokok 1686-ban kerülnek az udvarhű Károlyiakhoz, amely egészen 1945-ig a család rezidenciája és uradalmi gazdasági központja volt. Az épület mai küllemét jelentősen meghatározza az 1857-1859 közötti historizáló átépítése, amelyet Károlyi Ede megbízásából Ybl Miklós neve fémjelez. Ekkor épül fel a kastély nyolcszögletű tornya és ekkor zajlott le a kastélybelső neoreneszánsz átépítése. A 19. század végén Károlyi László erősíteni szeretne volna az épület reneszánsz megjelenését, ezért feleségével csaknem két évtizedig gyűjtötték a reneszánsz és kora barokk díszítő elemeket és berendezési tárgyakat. Az 1930-as években kastélyban luxusszállót alakított ki Károlyi István és felesége Windischgrätz Mária Magdolna. A kastélyszálló 1938-ban nyitotta meg kapuit. 1945 után a családnak menekülnie kellett. A kastély berendezéseit széthordták, a parkban elásott értéktárgyak többségét megtalálták. Az államosítás után sokáig szanatóriumként funkcionált az épület. A 90-es évek közepén kezdődtek meg a nagyarányú felújítási, helyreállítási munkák. Ekkor az épület egy részében múzeumot alakítanak ki. A kastély átfogó felújítása a Nemzeti Kastélyprogram keretében zajlik jelenleg. Különleges a kastély 90 hektáros angolparkja, amelyet III. Napóleon főkertésze tervezett. 1975 óta országos jelen-

tőségű természetvédelmi terület, amely Magyarország egyik legnagyobb kiterjedésű kastélyparkja.

A következő állomás Sátoraljaújhely, az örökség-túra harmadik napjának záró állomása. Sátoraljaújhelyen rengeteg szálláshely, hangulatos vendéglátóhely

Széphalom,
Kazinczy Ferenc
Mauzóleum és a
Magyar Nyelv Múzeuma

található, így itt érdemes megszállni. Sátoraljaújhely a történelmi Zemplén vármegye egykori központja és egyik legrégebbi települése. A 14. század közepén épült fel a várhegyen a település vára, amelynek régészeti kutatása jelenleg is zajlik. A város főterén álló római katolikus templom előzményének számító templom az 1480-as években épült, amely az 1770-es években tűz martaléka lett. A leégett templom helyén, a korábbi templom anyagának felhasználásával épült fel a ma is látható épület. A főtér másik impo-

zans épülete a városháza. A 13. század végére városi rangot kap Újhely, gazdasági jelentősége az évszázadok alatt folyamatosan nőtt, míg végül a 18. század közepén vármegye központtá vált. A 18. század közepén kezdték építeni a vármegyeházát, amely a település egyik legrégebbi és legszebb épülete, jelenleg a városházának ad otthont. Érdekes ellátogatni a Kazinczy Ferenc Múzeumhoz is, amelyet 1984-ben alapítottak, falai között pedig megismerkedhetünk a Zemplén történeti, helytörténeti és természeti értékeivel. Sátoraljaújhelyen járva nem feledkezhetünk meg a település életében meghatározó szerepet betöltő pálos, később piarista rendről. A város életének fontos fordulópontja, amikor II. András a pálosoknak adományozza a település melletti területeket, ahol klostrot alapítanak. A pálosok évszázadokon ke-

resztül meghatározó társadalmi, kulturális és gazdasági szereplői voltak Újhelynek. A Deák utcában álló, ma piarista templom elődjét a pálosok építették a 14. században Nagy Lajos adományából gótikus stílusban. A templomot a törökök 1566-ban felgyújtják, amelyet ma is látható formájában a pálosok a 16. század második felében újjáépítenek. A templomot a rendház és a piarista gimnázium, többszintes épülete veszi körbe. A templom egyik legfontosabb látnivalója az országban egyedülálló stukkómennezzet. A városhoz tartozó Magas és Szár-hegyen működik a Zempléni Kalandpark, amely az ország egyik legizgalmasabb kalandparkja. Itt található Közép-Európa egyik legmagasabb beltéri mászófala, leghosszabb téli-nyári bobb pályája, a Magas és Szár hegyet összekötő 1,5 km hosszú átcusúzó és zárt kabinos kötélpá-

ly. A városhoz tartozó Magas és Szár-hegyen működik a Zempléni Kalandpark, amely az ország egyik legizgalmasabb kalandparkja. Itt található Közép-Európa egyik legmagasabb beltéri mászófala, leghosszabb téli-nyári bobb pályája, a Magas és Szár hegyet összekötő 1,5 km hosszú átcusúzó és zárt kabinos kötélpá-

Sárospataki vár és Rákóczi Múzeum

lya, a hegyre pedig 1,3 km hosszú libegőpálya visz fel. A Kalandpark területén sípálya, símúzeum is működik, a tanösvényen végig járva pedig megismerkedhetünk a Zemplén növény-és állatvilágával. A Szár-hegyen járva tekintések meg a Magyar Kálvária emlékművet.

Az örökségtúra harmadik napján a Bodrog mellett haladunk végig Sátoraljaújhely és Tokaj között, a Zemplén keleti oldalán, az Eurovelo 11-es kerékpárúton. A kerékpárút Sátoraljaújhely és Sárospatak között jó minőségű, a forgalomtól leválasztott bringaut, Sárospataktól Tokajig viszont a régi 37-es utat jelölték ki kerékpározható mellékútnak, ahol szintén alacsony forgalomra kell csak számítani. A harmadik nap első és egyben legidőigényesebb állomása Sárospatak, a Bodrog-parti Athén, amely műemlékekben, kulturális örökségekben, történelmi értékekben, gyűjteményekben rendkívül gazdag kisváros. Sárospatak a Zemplén és az Alföld találkozási pontjánál, fontos kereskedelmi és hadi utak mentén fekvő Tokaj-Hegyaljai település. Felvirágzása a 16. században veszi kezdetét, amikor Tokaj-Hegyalja a törökök által elfoglalt szerémségi borvidék szerepét átvette. A város és egyben a régió legjelentősebb látványossága a Sárospataki vár. A város alapításában Nemetalföldről ide telepített valonok mellett, fontos szerepet töltött be az I. András által épített vár, ahol II. András és Szent Erzsébet is született. Ebből adódóan rendkívül erős a városban Szent Erzsébet kultusza. A vár 1390-es években kerül elsőként a Perényi család kezébe, akik majd a mohácsi csata után lesznek újra az akkor gazdátlanvá váló vár urai. Nagyszabású átépítését, amely alapjaiban változtatta meg a középkori vár szerkezetét, a 16. század első felében a Perényi Péter és fia Gábor végezték el, a vár magjának számító öt szintes vörös torony kialakításával, amely egyesítette a lakótéri és hadászati funkciókat. A vörös torony látogatása csak idegenvezetővel lehetséges, de higgyék el nem szabad kihagyni, hiszen a magyarországi reneszánsz építészet legszebb példáját itt ismerhetitek meg. A vörös-

torony mellett Perényi nevéhez fűződik a lakószárnyak megépítése, illetve a terület városfallal, olaszbástyákkal, árkokkal történő megerősítése, melynek eredményeként egy fallal övezett szabálytalan ötszög alakú erőd jött létre. A 16. század második felében a Dobó, a Lorántffy, majd házasság révén 1614 után a Rákóczi Zsigmond birtokába kerül, aki az ismeretlenségből a 16. század végére az arisztokrácia legfelsőbb körébe emelte a családot. A Rákóczi-család csaknem száz esztendő uralma volt a város és Sárospatak fénykorára, ebben az időszakban országos jelentőségű politikai, művészeti és kulturális kisugárzó hatása volt a várnak. A vár a Rákóczi kultusz legfontosabb magyarországi emlékhelye. Az épület falai között működő Rákóczi Múzeum izgalmas és látványos tárlatokkal, műtárgyakkal várja a látogatókat, amelyből a legjelentősebb a Rákócziak dicső korát bemutató kiállítás.

A Sárospatakon a középkorban gazdag egyházi élet folyt, domonkos, ferences, egy ideig Ágoston-rend is működött. A település legrégebbi, jelenleg is álló műemléke a vár mellett található Szent Erzsébet római katolikus gótikus stílusú, három hajós bazilika, amely a 15. században épült. A szomszédságában található Szent Erzsébet ház, amelynek területén valaha az árpád-házi királynék udvarháza volt, ma egy római katolikus egyházi gyűjteménynek, könyvtárnak és levéltárnak ad otthont. A római katolikus emlékek mellett igen jelentős a reformáció öröksége is, hiszen Sárospatak a magyarországi reformáció egyik központja. A Perényi, Dobó és Lorántffy-család személyében a reformáció erős patrónusokra talált Patakon. A magyarországi reformációban és oktatástörténetben fontos szerepet játszott az 1531-es alapítású Sárospataki Református Kollégium. Az intézmény a koraújkor egyik legfontosabb szellemi műhelye és legmodernebb oktatási központja volt, ahol olyan közéleti és irodalmi kiválóságaink tanultak, mint Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Tompa Mihály, Móricz Zsigmond, Gárdonyi Géza, Kossuth Lajos, Te-

leki László vagy Szemere Bertalan. A Kollégium tudományos gyűjteményeinek, könyvtárának és múzeumi részlegének megtekintését mindenkinek jó szívvel ajánljuk. Sárospatakot belvárosát elhagyva érdemes még útba ejteni a város külterületéhez tartozó Megyer-hegyi tengerszemet, amelyet egy kisebb 1 órás gyalogtúra keretében fedezünk fel. A Megyer-hegyen a 15. századtól egészen 1907-ig zajlott kőfejtés, első sorban malomkőbányászat. A felhagyott bányafejtés gödrében kialakult bányató (amelyet tengerszemnek neveznek) sajátos botanikai, zoológiai és földtani értékeivel, egyedülálló jelentőségű, természetvédelmi terület, napjainkban via ferrata pálya és sziklamászó utak létesülnek itt.

Sárospatakot és a megyeri tengerszemet elhagyva a Bodrog jobb partja mentén fogunk haladni, rálátva a Bodrogköz tökéletes síkságára. Mindenképpen térjünk be a Bodrog partján fekvő Bodrogolasziba, amelyen áthalad az Eurovelo kerékpárút is. A szomszédos Olaszliszka-hoz hasonlóan, Bodrogolaszi nevét azokról az olasz és vallon telepeseiről, hospesekről kapta, akiket IV. Béla a tatárjárás előtt telepített ide királyi vincellérként. A faluban egy dombtetőn álló, a 12. században épült római katolikus templomot vallon telepések építették. Különösen figyelemre méltó az erődítési célból kerítőfallal körülvett román stílusú templom félköríves szentélyes alaprajzi elrendezése és lőrészerű nyílású, ívsorral díszített ikerablakos tornya, amelyek hűen tükrözik a románkori templomépítészet sajátosságait. Az örökségtúra zárásaként az EuroVelo kerékpárúton Vámosújfalú, Olaszliszka, Szegi, Bodrogkisfalud, Bodrogkeresztúr érintésével érkezünk meg Tokajba. Ezen a szakaszon nem kell komolyabb szintemelkedésekre számítani, de szinte végig kisebb emelkedők jellemzőek az útra, amely kimerítő lehetne egy idő után. Szemünk előtt végig ott magasodik az 528 m-es Nagy-Kopasz látványa, mely mintegy 10 millió éve kialakult tipikus rétegvulkán. Tokajban zárjuk az örökségtúrát.

Bodrogolaszi római katolikus templom

Jelmagyarázat

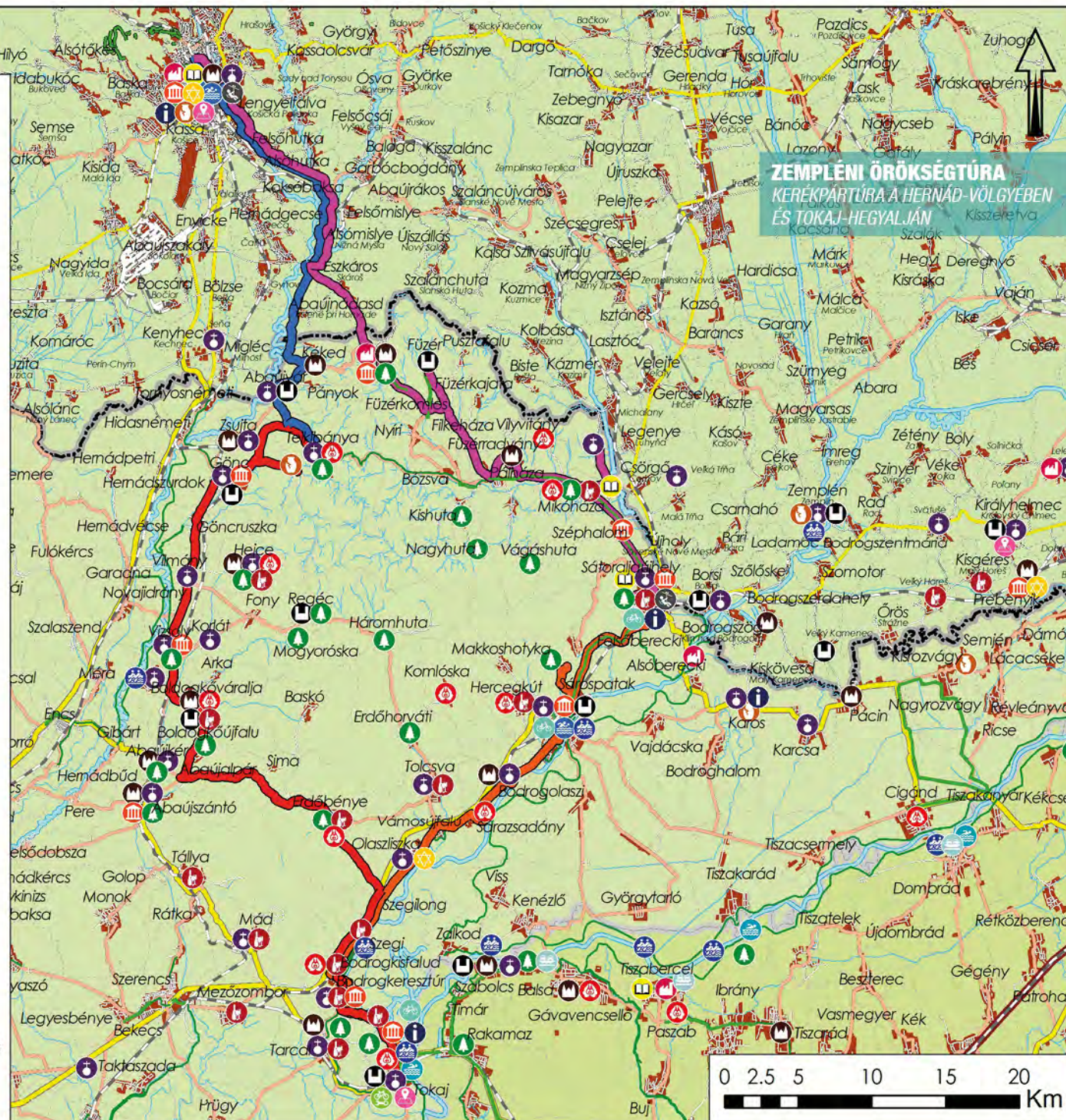
- Megyehatár
- Országhatár
- Település
- Folyó
- Egyéb vízfolyás
- Gyorsforgalmi út
- Elsőrendű főút
- Másodrendű főút
- Egyéb út
- Kerékpárút
- Vasút

Útvonal

- 1. nap
- 2. nap
- 3. nap
- 4. nap

Vonzerők

- Kastély, kúria
- Vár, várrom
- Múzeum, gyűjtemény
- Ipartörténeti műemlék
- Irodalomtörténeti emlékhely, emlékház
- Kiemelt műemlék templom, szakrális emlékhely
- Zsidó emlékhely
- Tájház, népi építészeti, iparművészeti emlék
- Természeti látnivaló, arborétum
- Régészeti emlékhely
- Történelmi városközpont
- Turisztikai információs pont, látogatóközpont
- Gasztronómiai bemutatóhely
- Strand, fürdő
- Szabadstrand
- Vízitúra megállóhely
- Állatkert
- Kalandpark
- Kerékpáros túraközpont, pihenőpont, kölcsönző
- Kerékpáros szaküzlet, szervíz
- Komp

ELSŐ NAP

TÁV HOSSZA: 73,7 KM

ÚTVONAL: Tokaj – Bodrogkeresztúr (8,5 km) – Bodrogkisfalud (2,1 km) – Szegi (2,8 km) – Szegilong (3,1 km) – Abaújalpár (21,8 km) – Boldogkőváralja (6 km) – Vizsoly (6,8 km) – Vilmány (4 km) – Gönc (9 km) – Telkibánya (9,6 km).

LÁTNIVALÓK: Tokaj városközpontja; Aranyosi-völgy; Boldogkőváraljai vár; Vizsolyi református templom és Mantskovit Bálint Nyomdatörténeti Múzeum; Vilmányi református templom; Gönci Károli Gáspár Múzeum és Huszita-ház.

MÁSODIK NAP

A TÁV HOSSZA: 39,1 KM

ÚTVONAL: Telkibánya – Abaújtúr (6,6 km) – Kéked (3,9 km) – Abaújnásasd (4,6 km) – Hernádszadány (3,6 km) – Alsómislye (3,8 km) – Kassa (16,6 km).

LÁTNIVALÓK: Gönci pálos kolostorrom; Abaújtúri földvár, Abaújtúri református templom, Kéked Melcer-kastély, Kassa történelmi belvárosa (Szent Erzsébet Dóm, Szent Mihály kápolna, Orbán-torony, Alsó-kapu, Domonkos templom, Ferences templom, Jezsuita templom, Miklós börtön, Rodostói ház, Mária Sándor emlékszoja, Kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum).

HARMADIK NAP

A TÁV HOSSZA: 70,3 KM

ÚTVONAL: Kassa – Alsómislye (16,6 km) – Hernádszadány (3,6 km) – Eszkáros (3,2 km) – Hollóháza (7,4 km) – Füzérkomlós (3,8 km) – Füzér (5,4 km) – Filkeháza (6,6 km) – Pálháza (3,5 km) – Füzérradvány (3,5 km) – Mikóháza (6,3 km) – Széphalom (4,9 km) – Sátoraljaújhely (5,5 km).

LÁTNIVALÓK: Eszkárosi hadi emlékpark, Hollóházi Porcelántörténeti kiállítóhely; Füzéri vár; Füzérradványi Károlyi-kastély; Széphalom Magyar Nyelv Múzeuma és Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely történelmi városközpontja, Pálos-Piarista Rendház, Zempléni Kalandpark, Magyar Kálvária.

NEGYEDIK NAP

A TÁV HOSSZA: 58,5 KM

ÚTVONAL: Sátoraljaújhely – Sárospatak (12,7 km) – Megyer-hegy (5 km) – Bodrogolaszi (10,2 km) – Sárospatak (2,9 km) – Vámosújfalud (5,1 km) – Olaszliszka (2,2 km) – Szegilong (3,9 km) – Szegi (3,1 km) – Bodrogkisfalud (2,8 km) – Bodrogkeresztúr (2,1 km) – Tokaj (8,5 km).

LÁTNIVALÓK: Sárospataki Rákóczi Múzeum, Szent Erzsébet római katolikus templom, Szent Erzsébet ház, Sárospataki Református Kollégium, Megyer-hegyi tengerszem; Bodrogolaszi római katolikus templom.

A TÚRA TELJES HOSSZA: 241,6 KM.

A zempléni örökségtúra útvonala letölthető a www.videkkincsegyesulet.hu és a www.orksegtura.hu weboldalról

ÖRÖKSÉGTÚRA A BÓDVA-VÖLGYÉBEN, A GÓTIKUS ÚTON KERÉKPÁRTÚRA A CSEREHÁTON ÉS TORNAVIDÉKEN

A Bódva-völgyi örökségtúra a Kárpát-medence egy kevésbé ismert, de annál látványosabb szegletébe, a Cserehát nyugati területére vezet. Egy igazi fehér folt, amelyet nektek kell felfedeznetek. Az örökségtúrát szinte végig a Bódva-folyó kíséri. A 110 km hosszú Bódva-folyó a Gömör-Szepesi érc-hegység déli peremén több forrásból ered, Hidvégar-dónál lépi át a magyar határt és Boldva községnél ömlik a Sajóba. Az útvonal nagyon kellemesen bringázható, dimbes-dombos völgyön halad át. A Bódva-völgye rendkívül gazdag természeti és műemléki értékekben. Amikor azt mondjuk, hogy gazdag, akkor úgy értsétek, hogy vannak olyan szakaszok, ahol szinte minden településen van egy olyan örökséghelyszín, amelyet egész egyszerűen nem szabad átugrani. Ami az örökségtúra valódi kuriózumát jelenti, az azoknak a középkori templomoknak a láncolata, amelyet a szlovákiai kezdeményezésű gótikus út fűz fel egy tematikus útvonalra. A természet és a történelem gazdagabb volt, mint a jelen társadalmi helyzete: elmaradott térség, szegényes falvak, a munkahelyek hiánya, a cigány népesség jelentős aránya és a szűk oktatási lehetőségek nagy kihívások elé állítják a vidéket. Azonban számunkra pont emiatt is értékes a terület, a turizmus még csak kiépülőben, a templomok kulcsáért itt is „küzdeni” kell, de megéri! Előre szeretnénk jelezni, hogy szálláshelyek,

vendéglátó egységek korlátozottan állnak rendelkezésre, így a túratervezés megfelelő körültekintést igényel. A Cserehát jellegzetes dombvidéki táj a Bódva, a Sajó és a Hernád folyók között. Az örökségtúra a Cserehát nyugati részét szeli keresztül, a Bódva-völgyén át. A Cserehát nevét a korábban összefüggő erdőket alkotó cser tölgyről kapta, mely kisebb-nagyobb erdőfoltokra csökkent. A tájegység kialakulásának fő mozzanata, hogy az üledékes mészkő alap a Pannon-beltengerből emelkedve a Kárpát-medence hegységkeretéhez kapcsolódott. Majd homokos lapos dombhátak, széles kavicsos, agyagos völgyek jöttek létre. Legmagasabb pontjai a Magos-hegy 322m és a Kecske-hegy 343m. Az emelkedőkön felfelé tekerni kitartást igényel, de élvezetes lesuhanni a lejtőkön. Az Alföld szélén a Felvidék szomszédságában, azaz kontaktzónában, a táj peremén futó közlekedési útvonalak mentén kialakulva már régóta lakott vidék. Gepida, avar és honfoglaló magyar leletek bizonyítják ezt. Abaújtúr és Borsodi földvára korjelző. Majd a történelem besenyő, szláv, német, vallon telepeseiket hozott ide. A Cserehát területén a középkorban Torna, Szalonna, Szendrő, Felsőgagy, a Hernád-völgyében Szikszó települések emelkedtek ki. A dombok között közel 90 település található. A Bódva-völgye két nagytáját, az Alföldet és a Felvidéket kötötte össze. A völgy az alföldi területek és

a hegyvidék találkozási pontja volt, ahol kereskedelmi utak futottak Kassa, Rozsnyó irányába. Ennek ellenére a régió inkább számított korábban is belső periferiának, mint prosperáló régióknak. A Bódva-völgye, a földrajzi zártságból, a nagyobb városoktól való távolság miatt a történeti Magyarország belső periferiája volt a középkor óta. Ellenben a kereskedelmi utak kedveztek a művészetek terjedésének, a gazdag Gömörvidék kulturális kisugárzása érzékelhető a Bódva-völgye műemlékállományán. A Bódva-völgye területén egykor Torna és Borsod vármegye osztozott, nagyobbik része Torna vármegyéhez tartozott. Torna vármegye lényegében a Bódva-felső-völgyére terjedt ki, 42 település tartozott hozzá. Torna vármegye területe kezdetben az Abaújtúr székhelyű Újvár vármegyéhez tartozott. A vármegye alapítása IV. Béla király idején történt, székhelye mindvégig Torna volt. A kis méretű, „jelentéktelen”, gazdaságilag nehezen fenntartható mivolta miatt, Torna vármegye megszüntetésére II. József uralkodásától, a 19. század utolsó harmadáig több kísérlet is történt. Végül 1881-ben olvasztották be nagy részét Abaújtúr vármegyébe. Tornavidék életében újabb fordulat következett be, amikor 1920-ban a trianoni határ kettévágta. 21 színmagyar település Csehszlovákiához került, 21 település Magyarországon marad. Jelenleg Tornavidék déli része közigazgatásilag Borsod-Abaújtúr-Zemplén megyéhez tartozik, északi része a Kassai Körzeten belül a Kassa-környéki járáshoz és a Rozsnyói járáshoz.

Az örökségtúra Miskolcra indul, amely Kelet-Magyarország egyik legnagyobb vasúti csomópontja, így kényelmesen el tudtok jutni a túra nyitó pontjára. Amennyiben autóval érkeztek, autópályán szintén gyorsan és kényelmesen ide tudtok érni. Ha sikerül egy nappal hamarabb érkeznetek, érdemes Miskolcra egy teljes napot rászánni, mert rendkívül gazdag turisztikai kínálata van. A Bódva-völgyi örökségtúra első kihívása, amíg kikeveredtek Miskolcra. Az első úticél Boldva, amelyet Szirmabesenyő-Sajóvámos-Sajósenye felől tudtok kizárólag megközelíteni. Ezen a

közel 20 kilométeres szakaszon a terep és forgalmi viszonyok szinte végig nagyon barátságosak lesznek, ideális útszakasz a bemelegítésre. Boldván található a Kárpát-medence egyik legkorábbi alapítású bencés apátsága, amely a 12. században épült, valószínűleg III. Béla király lehetett az építtetője. A templom mellett valaha egy monostor állt, amelyet 1285-ben a településsel és a templommal együtt felgyújtottak a tatárok. A kolostornak mára csak az 1927-ben feltárt alapfalai látszanak, melyet teljeskörűen rekonstruáltak. A tatárdúlás során a monostor a tűzvészben helyrehozhatatlan károkat szenvedett és az apátság megszűnt. A templom ezt követően plébániatemplomként működött tovább, amely az 1550-es években került a reformátusok kezére. Az első szakszerű helyreállítást az 1970-es évek második felében végezték el, amelyet a templom átfogó régészeti kutatása előzött meg. A kutatások nem várt eredményeket hoztak. Ekkor derült ki, hogy a templom az Észak-Magyarország legrégebbi, több ezer éves neolitikumi településre épült. Az egykori településhez tartozó házak cölöplyukait tárták fel a régészek a szentélyben, amelyet ti is megtekinthettek. A templom belsejében 68 sírt tártak fel. Itt nyugszik az apátság szerzetesei, illetve a templom későbbi kegyurai. A szentélyben előkerült egy 16. században élt 13-14 körüli kislány sírja, akinek a koporsóját virág-szirmokkal bélelték (ezt a sírgödört megtekinthetik a szentélyben). A templomban több különlegesebb építészeti megoldással találkozhattok. Ilyen például a karzatra felvezető hajófalban kialakított lépcsősor, a kis méretéhez viszonyított hatalmas belmagasság, román stílusú térszerkezeti elrendezése vagy a templom keleti toronypárja. Ezek alapján a templom legközelebbi párhuzamait az erdélyi harinai és a partiumi Ákoson található egykori bencés apátságoknál találjuk meg. Ez a három épület pedig erőteljes sváb és bajor bencés apátsági építési hagyományokat mutat. A templom művészettörténeti jelentőséggel bír. Itt készült ugyanis 1192–1195 között a Pray kódex, amely a legkorábbi

L'Hullier-Coburg kastély

magyarországi használatra szerkesztett szerkönyv. A Pray kódex tartalmazza a Halotti Beszédet, amely a legkorábbi összefüggő magyar nyelvű szövegemlékünk. A Halotti Beszédről, egyáltalán a Bencés rendről és a kódexkészítés körülményeiről megtudhattok több információt a templommal szemben álló Barátok Házában.

Boldvát elhagyva Borsodszirák, majd Edelény felé folytatjuk az utat. Itt még mindig nem kell számítanotok fárasztóbb hegymenetekre. Edelényben hosszú időt fogtok eltölteni. A több mint kilencezer lakost számláló Edelény, a Bódva-völgye legnagyobb népességű települése, Szikszó mellett a Cserehát másik járásközpontja. Ha fel szeretnétek tankolni készleteiteket, itt az utolsó esélyetek, mert ezt követően már nagyobb településeket nem fogtok érinteni. A településen négy rendkívül látványos örökséghelyszínt tekinthettek meg. A L'Hullier-Coburg névre hallgató barokk kastélyt, a mellette álló gótikus eredetű református templomot, a város hátrában álló borsodi földvárat és a földvár lábánál lévő

borsodi tájházat. A korai barokk kastélyépítészet, a hagyományos és franciás formavilág keveredésének leg-szebb példánya a Bódva szigetén álló edelényi kastély, amely az örökségtúra leglátványosabb állomásai közé tartozik. A kastély látogatása kizárólag óránként induló tárlatvezetés keretében történik. Amennyiben még van időtök a tárlatvezetés indulásáig, látágassatok el a szomszédban található gótikus eredetű református templomhoz. A kastély tárlatvezetésének nyitánya egy 3D-s mozifilm bemutatása, amely a kastély kuriózumának számító falképek készítése körülményeit ismerteti. A kastély építése az Elzász-Lotaringiából származó Jean-François L'Hullier nevéhez fűződik, aki a török elleni felszabadító háborúban komoly katonai karriert futott be. Részt vett 1686-ban Buda felszabadításában. 1711-ben alezredessé nevezik ki, 1717-ben ezredesi, majd bárói rangot kapott. 1727-ben kapja meg királyi adományként Edelényt, ahol nagyszabású családi rezidencia építésébe fog. Az edelényi kastély esete jól reprezentálja a török kiűzését követő közéleti, társadalmi folyamatokat. A Rákóczi szabadságharcban résztve-

vő magyar nemesektől elkobzott földekből, a töröktől visszahódított területekből a bécsi udvar hatalmas birtokokkal halmozza el azokat az udvarhű idegeneket, amely egy új császárpárti, az udvari érdekeket kiszolgáló arisztokrácia felemelkedését eredményezte. Az új arisztokrácia tagjai többségében Bécsből igazgatták birtokait, akik az újnak számító, Bécsben rendkívül népszerűvé váló francia származású barokk stílusban számos nyári lakot és mulatókastélyt alakítanak ki Magyarország területén. A reneszánsz kastélyépítéssel ellentétben, a háború elmúltával már nem a védelmi, hanem a lakó és reprezentációs funkciók a meghatározók a kastélyépítészetben. Jean-François L'Hullier 1726-ban kezdte el az edelényi kastély építését. Az U alaprajzú, saroktornyos, két szintes kastély jól reprezentálja a 18. század első felére jellemző kastélyépítészeti formavilágot. A korai barokk kastélyok tornyai már nem védelmi, hanem hatalmi jelképek voltak. Ezek a tornyok már messziről látszottak és hirdették, hogy arisztokrata származású személy lakik az épületben. Az edelényi kastély kör alaprajzú tornyai, hűen tükrözik azt az átmenetet, amely a védelmi funkcióból, fokozatosan a reprezentációs igény felé mozdítják el a kastély megjelenését. A birtokközpontként szolgáló kastélyok ebben az időszakban még nem a díszudvarral fordultak az érkezők felé. A díszudvar a kastély háta mögött, a kocsibejárón keresztül volt megközelíthető, ahogy Edelényben is látható. Ebben az időben a kastélyokban a főszerep az első emeletnek jutott, ahol a család élte mindennapjait, illetve itt fogadta a vendégeit. Így volt ez Edelényben is. Az edelényi kastély egyik leg-szebb helyisége az emeleti díszterem. Jean-François L'Hullier unokája, Ludmilla és az ő második férje, Eszterházy István gróf idején végezték a legjelentősebb, máig fennmaradt átalakításokat a kastélyban. Az ő megrendelésükre készültek az emeleti szobákat díszítő rokokó falképek, amelyek a legnagyobb összefüggő rokokó falképek Magyarországon. Desseswffy Ferenc halála után, 1820-ban a birtok és a kastély viszszaosztott a királyi kamarához, melytől 1831-ben

német származású Szász-Coburg-Gotha hercegi családból származó Ferdinánd herceg vásárolta meg. A Coburg család időszakában a kastély állapota fokozatosan romlott. 1910-1913 között zajlik le az épület neobarokk felújítása, átalakítása. 1928-ban a kastély a magyar állam tulajdonába kerül, ezzel pedig kezdetét veszi az épület több évtizedes kálváriája. A földszinten börtönhelyiségeket, járásbírószágot hoztak létre, valamint szolgálati lakásokat a fegyőrök számára. 1945-ben szovjet parancsnokság költözött az épületbe. Az 1980-as évek közepére az épületben lévő hivatalokat kiköltöztették, a lakásokat megszüntették, az üresen álló épület pusztulása felgyorsult. Az edelényi kastély és a hozzá tartozó park rekonstrukciója 2009-2015 között zajlott le, melynek leglátványosabb eredménye a rokokó falképek restaurálása volt. A beruházás során Magyarország egyik legsikeresebb kastélyhelyreállítása zajlott le, ahol színvonalas tárlatvezetés keretében ismerkedhettek meg a kastély múltjával, titkaival.

Szendrőlád irányába elindulva, a városközpontot fokozatosan elhagyva érkezünk meg a Borsodi földvárhoz. Edelényben ezt a területet borsodi városrésznek hívják, amely valaha önálló település volt. Borsodot 1950-ben csatolják Edelényhez. Ott álljatok meg, ahol az út mentén takaros tájházakat fogtok látni, a tájházak mellett elkanyarodva érkezünk meg a földvárhoz. A Borsodi-várhoz érve, egy dombra felérve biztosan köveket, erődítményszerű kőépületeket fogtok keresni, de hiába. Ne keressetek tovább, hiszen már ott álltok a vár egykori kapujában vagy éppen a sáncokon. A földvárakat nem véletlenül hívják így, szinte semmi nem maradt belőlük csak egy nagy földhányás. Segítünk nektek megérteni, hol is vagytok és valójában mit is láthattok. Mert a látszat ellenére ez egy nagyon jelentős régészeti emlékhely, „várrom”. A Borsodi-földvár jelentősége abban áll, hogy a mai Magyarország területén az utolsó olyan megyeszékhely, amely az évszázadok során nem pusztult el és nem épült be. Ez lehetővé tette alapos régészeti kutatását, amely

több ütemben az 1890-es, az 1920-as, 1970-es években, valamint 1987-1999 között zajlott le. A vár a vidék stratégiai pontján, Bódva-partján, a Szendrőládi-szurdok déli végében, az Edelényi-völgykapuban, egy ovális dombra épült, amely az Alföldről a Felvidék felé vezető „nagy utat” védte. A földvár nem volt előzmény nélküli. Ezen a nagyon ideális stratégiai ponton már korábban állt egy valószínűleg bronzkori eredetű település, azonban a honfoglalás időszakára ezt a települést már felhagyták. A Borsodi-földvár építése az államalapítás korára tehető, a vár nevét Borsról kapta, aki Borsod vármegye első ispánja volt. A vármegyék központjában kialakuló földvárak, az Árpád-kor katonai erődítményhálózata volt. Bár nevük ezt sugallja, de a földvárak nem faszerkezettel erősített földsáncok voltak, hanem földdel feltöltött favarak. Tehát ezek favarak voltak és nem földből készült várak. A várfalakat egymáshoz erősített kazettákból építették fel, amelyeket földdel töltöttek fel. A Borsodi-vár régészeti kutatása fontos fordulatot hozott a földvárak megítélését illetően. Korábban úgy gondolták, hogy a földvárak elsődlegesen hadászati szerepet tölthettek be. Vagyis a földvárak az Árpád-korban olyan mentsvárak voltak, amelyet nem laktak, kizárólag veszély esetén húzódtak be az emberek. A Borsodi-vár régészeti kutatásai bebizonyították, hogy a vár területe a 11. század második felétől a 12. század közepéig folyamatosan lakott volt. Erre utal több kőalapú faház és kőépület alapfala, valamint az

ásatások során megtalált használati eszközök és állatcsontok. A kőépületek közül egyértelműen sikerült azonosítani az esperesi templomot, az ispáni lakot és egy kovácsműhelyt, valamint több lakóházat. Ez pedig azt a megállapítást igazolta, miszerint a földvárak állandó lakófunkcióval is rendelkeztek. A település a 12. század végétől már a váron kívül helyezkedett el, amely annak volt köszönhető, hogy már kinőtte a várat. Az ispánok a földvárakban lévő központokból igazgatták a hozzájuk tartozó várbirtokot és vármegyét. Számos földvár belsőjében találták meg a régészek templomok alapfalait, amelyek a Magyar Királyság legkorábbi kőépületei lehettek. A borsodi várbelsőben egy íves szentélyzárodású, négyszögletű hajóval rendelkező, nagy méretű, kőtemplom alapfalai kerültek elő, amelynek rekonstruált alaprajzát ti is megnézhetitek. Az itt megtalált épület alapfalai egy esperesi templomé lehettek, vagyis a borsodi földvárban működött az esperesi központ is, amely a várkerülethez tartozó plébánia templomokat igazgatta. A régészeti kutatások során sikerült feltárni a váron kívül, a mai református templom helyén még egy 11. században épült templom alapfalait, valószínűleg ez lehetett Borsodban a plébánia templom. A földvárak tehát olyan katonai, igazgatási, egyházi és kereskedelmi központok voltak, amelyből az Árpád-kor városhálózata kialakult. A favarak hálózatának hanyatlása és földvárrá alakulása a 13. század második felében és a 14. század első felében indul el.

A várakat és a hozzájuk tartozó várbirtokot a királyok eladományozták, ezzel magánkézre kerülnek. Karbantartás hiányában a faszerkezetek elkorhadtak, a benne lévő földfeltöltés pedig szétterült. A Borsodi-vár 1332-ben kerül magánkézre, ezzel elindul lassú hanyatlása. A Borsodi-földvár ásatása során előkerült leletanyagot megtekinthetitek a földvár lábánál álló tájház együttesben, amely három egykori lakóházból áll. Az 1991 óta működő Borsodi tájház névre hallgató épületegyüttes a Bódva-menti területre jellemző népi építészeti stílus legszebb megmaradt emléke. Az épületegyüttes legrégebbi eleme az 1860-as évekből származó Szathmáry-Horkay-ház, mellette áll a Szűcs-Kiss-Szarka-ház és a Vadász-ház, amelyek a századforduló épületei. A Borsodi tájház 2011-ben elnyerte a Tájházszövetség „év tájháza” kitüntetését.

Sokat időztünk Edelényben, ideje tovább állni, hiszen még messze a nap vége. Edelény után Szendrőre értek, ahol a Cserehát is elkezd zordabb arcát mutatni. Itt vár rátok az első keményebb kaptató, amely egy idő után nagyon kellemes, árnyas lejtős útra vált át, amelyeken keresztül szinte begurultok Szendrőre. 4300 fős lakosságával Szendrő az utolsó nagyobb lélekszámú település. Ezt követően szinte végig aprófalvas hálózat jellemzi az örökségtúra magyarországi szakaszát. Még néhány nagyobb bolt itt is rendelkezésekre áll. Persze itt is van lehetőségek egy valaha igen jelentős örökséghelyszínt felkeresni. Szendrőn összesen négy vár állt (korai vár, alsó vár, német vár, felső vár), melyből kettő a középkorban épült, egy az 1570-es években és a ma is nyomokban látható erőd 1590-1660 között. Mi most csak az utóbbról teszünk említést, amelyet ti is könnyedén útba ejthettek, hiszen a település belterületén található, különösebb gyaloglással itt most nem kell ötvözni a várlátogatást. Felső-Magyarország egyik legkorszerű erődítménye áll Szendrőn, amely Eger eleste után értékelődött fel. A 16. század második felében a császári udvar irányítás mellett épült ki az új végvár. Az új védelmi rendszer kiépítése során

már az olasz rendszerű hadiépítészet vívmányait alkalmazták, az erődöt német zsoldos seregekkel látták el. Ekkor terjednek el az öt és hatszög alaprajzú erődök, válik általánossá az olaszbástyák alkalmazása, amelyet olasz hadmérnökök terveznek. Az olaszbástya egy Itáliából származó haditechnikai újítás volt, amely a 16. században forradalmasította az erődépítést. Az ötszög alaprajzú erődök lényege, hogy a holtterek kiküszöbölése érdekében a várfal síkjából ékelekben ugrottak ki, a viszonylag alacsony, ágyúk elhelyezésére alkalmas bástyák. Az alacsony vastag zömök falakat földfeltöltésekkel védték. 1590-ben hozzá láttak ennek a várnak építéséhez, amely a Bódva-völgyéből kimagasló hegytetőre épült. Amikor kapaszkodtok fel a meredek várhegyre rá fogtok jönni, hogy a hegy kiválasztása stratégiai szempontból mennyire jó döntés is volt. Az építési munkák befejezésére csak 1660-ban került sor. A szabálytalan ötszögű, ötbástyás, részben fülesbástyákkal felszerelt kőből falazott erőd rendkívül korszerűnek számított, amelyet a kor haditechnikai újításainak alkalmazásával építettek. Az erőd közepén ágyúállásokkal ellátott torony állt. A vár legkomolyabb ostroma 1645-ben történt. A 30 éves háborúba kapcsolódva Rákóczi György erdélyi fejedelem csapatai vették a várat ostrom alá. 1707-ben Rákóczi kuruc seregei robbantják fel és teszik használhatatlanná.

Mindössze öt kilométert kell tovább tekernetek és már meg is érkeztek a következő örökséghelyszínhez, a szalonnai református templomhoz. Na ez az a hely, ahol nem szabad tovább menni, meg kell állni és be kell menni. A templom már kívülről is fel fogja magára hívni a figyelmet, de amit bent láthattok, az tényleg fantasztikus. Vessünk egy pillantást a szalonnai templom szentélyére, amely kör alakjával felkeltheti a kíváncsiságotokat. A templom eredetileg egy rotunda, vagyis körtemplom volt, amelyet a 13. században elbontásával bővítettek. Így válik a körtemplomból szentélyt. A gyülekezetek növekvő száma miatt a rotundák ilyen módon történő bővítése és átalakítása gyakori jelenség

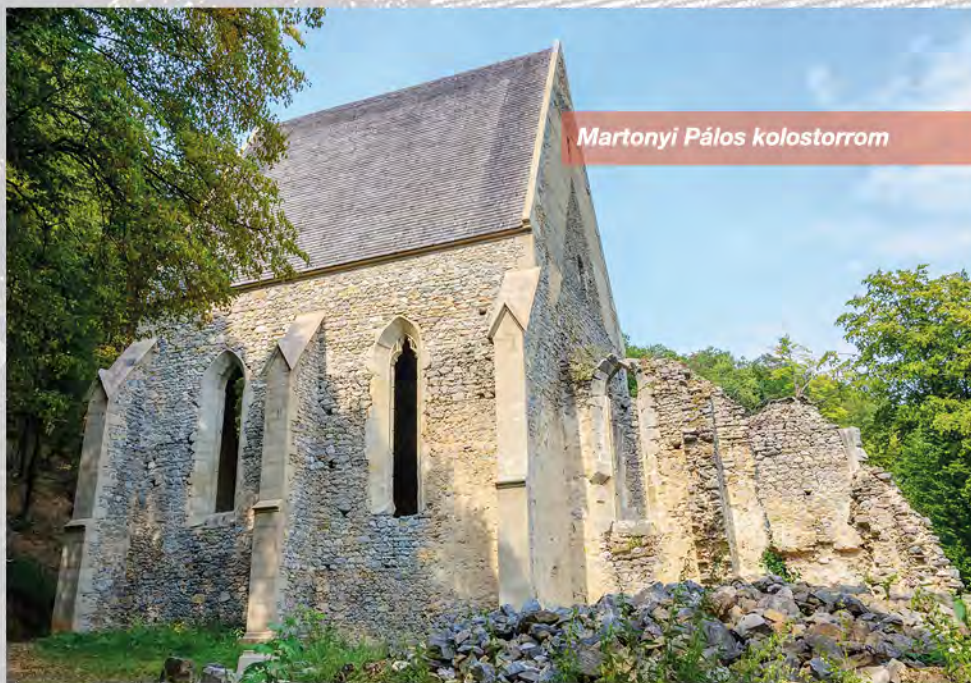
volt a középkorban. A kerek templomok eredete a római építészetből származik, amelyet átvett az óke-resztény építészet. A kora középkorban a rotundák igen elterjedtek voltak Európában, elsősorban a Bizánci birodalomban. Magyarországon a legkorábbi rotundák a kereszténység első központjaiban, királyi birtokokon épültek a 11. században. Számuk a 12-13. században jelentősen megnőtt, többségében ekkor már kisebb falvakban építenek rotunda templomokat. Szalonna esetében a bizánci hatás egyértelmű, hiszen a templom védőszentje a szíriai eredetű Antiochiai Margit, aki rendkívül népszerű szent volt Bizáncban. Szalonna környékén több körtemplom is található, amelynek patrónája Antiochiai Szent Margit (Süvéte, Boldva, Karcsa). A szentélyben megcsodálhatjátok az 1240-es években készült Szent Margit legenda freskóciklust. Margit egy antiochiai pogány pap leánya volt, aki keresztény hitre tért. A fiatal leány szépsége elbűvölte Olybrius kormányzót, aki magához hívatta. Mivel Margit nem állt kötélnek, börtönbe vetették, ahol sárkány alakjában megkíséرتette a gonosz, akin sikerült felülkerekednie. Ezt követően kínzásnak vetette alá: bebörtönözték, megkorbácsolták, hajánál fogva felakasztották, tüzes harapófogóval és fáklyával kínozták, forró olajba tették, végül lefejezték. Szalonnán a freskóciklus nem minden részlete maradt fenn, de még így is nagyon látványos. A diadalív béléletében próféták képei jelennek meg, amelyeket az 1420-as években ugyanaz a festő készített, mint a tornaszentandrási prófétasorozatot. A templom a 16. században a reformátusok kezébe került. A református időszakból származik a templom festett kazettás mennyezete, festett szószéke és a templom mellett álló fa harangláb.

A nap zárásaként vagy a másnap nyitányaként vár rátok egy komolyabb kihívás. Tudjátok, vannak olyan helyek, amelyeket egész egyszerűen fel kell keresni életek során, egy hely, amely a bakancslistátokon szerepel. Lehet, hogy nem tudtok róla, de a Martonyihoz

tartozó Szár-hegyen álló pálos kolostorom egy ilyen hely. Megközelítése időigényes és nem egyszerű, de biztosak lehetnek benne, hogy óriási élményben lesz részük. Mielőtt betérnétek Martonyiba, forduljatok el a TV torony irányába, ahová egy meredek emelkedő vezet fel. A kolostorhoz vezető út 3,5 kilométer hosszú, nagy része aszfaltozott, így érdemes kerékpárral felmenni. Igaz az út első részén a terhetekre lesznek a bringák, tolni fogjátok, az aszfalt út végén pedig le is kell tennetek, mivel a földútra váltó turistaút esőzés esetén felázik és nehezen lehet rajta haladni. Rengeteg időt meg tudtok azonban spórolni a visszafelé úton, amikor erről a nagyon meredek hegyről óriási sebességgel gurultok le, ezért lefelé jövet legyetek nagyon óvatosak. A romlátogatásra legalább három órát kell szánni.

A Martonyiban található Pálos kolostorom, a legjobb állapotú pálos kolostorom Magyarországon. A hegyen, az erdő közepén álló kolostor lenyűgöző látványt nyújt. A rom annak köszönheti kivételes állapotát, hogy nehéz megközelítése miatt nem hordta szét a lakosság az évszázadok folyamán. A kolostort Tekus a térség nagybirtokosa, Tekus ispán fia, István alapította a 14. század első felében, aki Padovában tanult és művészetpártoló emberként ismert. A családhoz kötődik a szalonnai, rakacaszendi templomok építése is. Felmerülhet a kérdés bennetek, hogy miért pont ide, egy ennyire nehezen megközelíthető helyre épült a kolostor. A pálos rend szinte kivétel nélkül lakott területektől távol lévő erdőkben

települtek le, ahol önfenntartásra rendezkedtek be. A gótikus templomhoz, északról kolostor csatlakozik, melynek mára csak az alapjai láthatók. A templomhoz nem épült torony, melynek az az oka, hogy a pálos kolostorok nem rendelkeztek plébánia funkcióval, így harangszóval nem kellett a híveket hívni. A törtkőből épült polygonális szentélyt gótikus, mérműves ablakok tagolják. Belépve a rom belsejébe meglepő kép fog bennünket fogadni. A templom közepén lévő hatalmas fa gyökerei jelzik, hogy évszázadokon keresztül a természet volt az úr. A szentélyt egykor hálóboltozat fedte, melynek bordaindításai még láthatóak. A templom megvilágítását a nyugati falon elhelyezkedő körablak (valószínűleg rózsablak lehetett), a hajó csúcsíves ablakai és a szentély mérműves ablakai biztosították. A szentélyt és a hajót meglepően szűk diadalív választja el egymástól, melynek az az oka, hogy a pálosok a

Martonyi Pálos kolostorrom

szűk diadalív mellé általában két mellékoltárt helyeztek el. A templomhoz csatlakozó kolostor közepén udvar állt, amelyet kerengő fogott közre. Keressétek meg a kézmosás céljából kialakított lavabót, amely a pálos kolostorok elmaradhatatlan része volt. A kolostort az 1560-as években hagyták el a pálosok. Ennek oka vagy egy török támadás lehetett, vagy Bebek György protestáns csapatainak támadása, amely során a szerzeteseket elkergették, a kolostort kifosztották és lerombolták. Ezt követően egészen az 1990-es évekig magára hagyva állt. A 2000-es évek első felében zajlottak le a régészeti kutatások, 2008-2015 között pedig az állagmegóvási munkák. Ekkor készült a templomra védőtető, az ásások során előkerült kövek beépítésével pedig rekonstruáltak bizonyos falszakaszokat.

Szálláslehetőséget a Rakacai-tó partján érdemes felkutatni, amely üdülőterületre van nyilvánítva. Az üdülőterület és a víztározó három település külterületét érinti Szalonna, Martonyi, Meszes. Étterem ezen a vidéken nincs, tehát mindenképpen szállásadókkal próbáljatok megállapodni az étkezésről. Az örökségtúra második napja a Rakacai-víztározótól indul, amelyet a Bódva mellékfolyója, a Rakaca-patak felduzzasztásával, 1961-ben hozták létre. Hosszan a víztározó mellett, hangulatos környezetben fogtok tekerni, így nem árt ha tudjátok mi is ez a nagy kékség a jobb oldalakon. A Rakacai-víztározó hazánk egyik legnagyobb víztározója. Klasszikus, völgyzárógátas tározó, átlagos mélysége csak 2-3 m. Az észak-borsodi ipari üzemek folyamatos ipari-víz ellátását szolgálta és szolgálja most is. Közkedvelt horgászhelyként ismert. 2013-ban megtörtént a gátak stabilizálása és a környék rendbetétele. Meszes települést elhagyva újabb han-

gulatos szakasz következik, egészen Rakacáig. A Cse-rehát most egy másik arcát fogja mutatni. Végig szinte teljesen forgalommentes úton fogtok haladni, minden irányba hegyek és erdők fognak körül venni benneteket. A szép látvány mellé néhány kellemetlen emelkedő is társulni fog. Rakacaszendre érve, mindenképpen látogassatok el a Rakaca patak partján, egy domb tetején álló 12. században épült, román stílusú templomhoz. Az épületbe történő bejutás nem lesz egyszerű, de kérdezősködjetek a faluban és próbáljatok meg kulcsot szerezni. A falu és a templom közvetlen környezete igen lepusztult állapotokat mutat, de ez ne tévesszen meg benneteket, a rakacaszendi templom rendkívül látványos. A templom több építési periódusban épült, elsőként terméskőalapra, téglából építettek egy kis méretű patkóíves szentélyű templomot, amelyet a gyülekezet megnövekedése miatt a 13. század

Rakacaszendi református templom

közepén déli irányba bővítettek. A régi templomot kápolnaként használják ezt követően, amely a kegyurak temetkezési helyül szolgál. A templom szentélyét és diadalívét nagy kiterjedésű 14. századból származó freskók díszítik, amelyek a reformátusok a 16. században bemeszeltek. A freskók 1966-ban kerültek elő a véletlen folytán egy villámcsapásnak köszönhetően. 1970-ben kezdődött meg a templom régészeti- és falkutatása. A szentélyben festett szőnyegmotívum és architektonikus díszítősor húzódik végig. A szentély déli falán a díszítősor fölött 5 apostol mellképe látható, keleti falán, a román kori ablak két oldalán egy-egy szent alakja rajzolódik ki, amelyből csak a jobb oldali alak maradt meg. A diadalíven egy nagyobb freskótöredék látható az Angyali üdvözlétből, illetve egy teljes alakos püspökszent ábrázolás. A freskók készítését reprezentációs célból a 14. században megjelenő új birtokosok,

Szádelői-völgy

a Kovácsi család rendelte meg. Igen szép a templom festett deszkamennyezete, amely 1657-ban készült.

Most egy nagyobb lélegzetvételű, 20 kilométeres tekerés áll előttetek. Rakaca, Viszló, Tornaszentjakab és Hidvégardó irányába. Nagyon szegény, lerobbant állapotú, nagyrészt romák által lakott aprófalvak között fogtok haladni. Kétségkívül Rakaca tekinthető ebből a szempontból a legsúlyosabb helyzetben lévő településnek. Ráadásul a Cserehát sem lesz kegyes hozzánk. Viszló és Hidvégardó között lesznek az örökségtúra legnagyobb szintemelkedései, itt lesz az egyetlen valódi kaptató, amelyet meg kell másznotok. Hidvégardó takaros kis település a magyar-szlovák határnál. A kimerítő hegymenetet itt érdemes kipiheenni. Fogtok találni kisebb vendéglátóhelyeket. Hidvégardónál lépitek át az országhatárt, jelentősebb forgalomra itt sem kell számítanotok. A táj elkezd új alakot ölni. Szemből merednek rátok a Gömör-Tornai karszt gigantikus hegyei. Mielőtt bemennének Tornára, kanyarodjatok el balra Szádelő (Zadiel) irányába, ahol felfedezhetitek a Gömör-Tornai karszt impozáns szurdokvölgyét, amely pont olyan mint a tordai hasadék Erdélyben. A Szádelői mészkő fennsíkba bevágódva közel 2km hosszan kanyarogó szurdok, melynek mélysége 2-300 m, szélessége néhol 10 m-re csökken. Északabbra a Gömör-Szepesi Érchegységben eredő Szár(Blatnica)-patak bevágódásának eredménye e különleges hely. A mészköves alapkőzet geológiai törésvonalaiba bevájódva, barlangok beszakadásával, majd kiszélesedésével sok millió év alatt jött létre a völgy. A vízerózió erejét láthatjuk, tapasztalhatjuk. Messziről különleges látvány a hegyoldal, a régi magyar szád, azaz nyílás szó ezt jól kifejezi. A szurdoktúrát kizárólag gyalogosan tehetitek meg, de szinte végig aszfaltozott úton, ahová kerékpárokkal tilos bemenni. A korszerű elvárásoknak megfelelően, már 1977-ben (!) kialakított tanösvény kalauzol végig, hét táblával, Szádelő (Zadiel) településről fel a fennsíkra és vissza, melynek megtétele két órát vesz igénybe. Ha valamennyire csak

besétálunk, nem megyünk végig, akkor is jól megtapasztalhatjuk a szűk és mély völgy hűvös világát. A lombkorona zártsága miatt még a 100 m-nél magasabb Cukorsüveg nevű sziklatoronyra sem mindig láthatunk rá. A fennsíkon is védett a gazdag, színpompás növényvilág. Emellett a kora vaskori földsánc felkérése is érdemes, és remek kilátás nyílik a környékre. Az országhatártól pár kilométerre található, érdemes elmenni, felmenni, rászánni az időt!

A Szádelői-völgyben tett sétánk után visszatérünk Tornára, az egykori Torna vármegye központjába. A 13. században létrejött Torna vármegye a Magyar Királyság legkisebb vármegyéje volt, amelynek igen viszonytagságos utat kellett megtennie. A 16-17. században az Erdélyi Fejedelemség és a Királyi Magyarország ütközőzónájába kerül, melynek eredményeként folyamatos harcok dúlják. Többszöri sikertelen próbálkozás után 1881-ben beolvasztják Abaúj vármegyébe. 1920-ban kettévágják az új határok, így az addig évszázadokon keresztül belső periferiának számító területből, külső periferia válik. Torna városa az egyetlen jelentősebb település a régióban 3500 fős lakosságával. Az egykori vármegyeháza szörnyű állapota hűen tükrözi az évszázados hanyatlást. Torna évszázados rangos múltját, történelmi szerepét jól reprezentálják a hangulatos város központjában található római katolikus templom és a város határában álló vár romjai. Tornán több színvonalas étterem található, így művészettörténeti és történelmi utazásunkat itt érdemes megszakítani az ebéddel. Fújjátok ki magatokat, kemény nap áll mögöttetek. Ezt követően pedig látogassatok el a római

katolikus templomhoz. A 13. században épült tornai római katolikus templom az örökségtúra egyik legszebb állomása. A Bódva-völgyében járva számos középkori eredetű templommal találkozhattatok már a túra folyamán, de amit Tornán fogtok látni, minden várakozásokat felül fogja múlni. A gótikus jegyeket magán viselő erődtemplom kivételes jelentőségű középkori freskói magas színvonalon készültek, amelyeket nemrégiben restauráltak. A templom legrégebbi része a 14. század végén épült szentélye, amely az épület leglátványosabb része. Itt látható a templom építetőjének, Tornai Jánosnak 1406-ból származó fekete márványsírköve. A mérműves gótikus ablakok által tagolt szentélyt, hálóboltozat borítja, melynek faragott záróköveit az Agnus Dei, a másikat pedig egy faragott címer díszíti. A szentélyben található freskókkal díszített gótikus ülőfülke különösen szép. A szentélyben az 1420-as években több magas művészi kvalitású falkép készült. A felső zónában látható Jézus születése és az angyali üdvözlés, míg az alatta lévő sávban szenvedés történet jelenik meg (Bevonulás Jeruzsálembe, Krisztus az Olajfák hegyén, Krisztus Pilátus előtt). Az alsó sávban szentek sorát látjuk. A templomot többször átépítették, évszázadokon át a református közösség kezén volt (ekkor vakolták le a freskókat), majd visszakerült a plébániához. A templom megtekintése után guruljunk át a tornai várhoz, amely már távolról is impozáns látványt nyújt. A kopár hegyen álló vár 30 perces gyalogtúra keretében közelíthető meg. Igen népszerű a Tornai-vár és a Szádelői-völgy közötti gyalogtúra útvonal. Ha az időtök engedi érdemes a Szádelői-völgyi túrát a Tornai-vártól indítani, amely egy 12 km-es végig jelzett

Tornai vár

túraútvonal a hegygerincen. A Tornai-vár építése (mint az örökségtúra által érintett több helyszín esetében már tapasztalhattuk) a Tekus nemzetséghez kötődik, akik Tornán alakították ki birtokközpontjukat. A vár a Gömörből, Szepességbbe tartó kereskedelmi utat őrizte.

Debrődi növénytemplom

A 15. század elején királyi birtok lesz, majd Zsigmond eladományozza a Tornai családnak, akik itt rendezik be lakóhelyüket és birtokközpontjukat. A tornai családtól 1476-ban a Bebek família szerzi meg. A vár jelentősége a Habsburg ellenes szabadságküzdelmek során nőtt meg, ekkor több véres ütközet zajlott le birtoklásáért. A török időkben császári és erdélyi csapatok ütközőzónájába kerül a térség és a törökök is gyakran vezetnek rablóhadjáratot erre. Tornavidék várai kétszáz éven át szinte folyamatos ostrom alatt állnak. A mohácsi csata után az udvarhú Mágóchy család birtokába kerül a vár. 1605-ben Bocskai, az 1620-as években Bethlen Gábor seregei előtt kapitulált, 1671-ben Wesselényi Miklós

bujdosói foglalják el. 1675-ben császári csapatok kezére kerül a vár, akiktől Teleki Mihály erdélyi kancellár seregei foglalják vissza. 1683-ban Thököly Imre csapatai kerítik uralmukba. Rövid idő múlva császári csapatok visszafoglalják és felrobbantják.

Torna után, a 16. számú út elkerülésével Zsarnó, Péder irányából közelítjük meg a Bódva-patak partján fekvő Szepsit. A települést a Szepességből ide költöző németek alapították. Közel 12 ezer fős lakosságával az örökségtúra legnagyobb lélekszámú kisvárosába érkeztünk. Az örökségtúra második napjának végéhez közeledünk. Szálláshelyet Tornán, Szepsiben vagy Debrődön érdemes keresni. Érdemes még ezen a napon útba ejteni Szepsi 15. század végén épült késő gótikus templomát. Az épület gótikus eredetét elárulják a keresztboltozatos, szentély kőkeretes, mérmű díszes, csúcsíves ablakai. Megmaradt a templom középkori szentségtartófülkéje és ülőfülkéi. A jelentős méretű templom falai, homlokzatai, szentélye és csúcsíves ablakai mellett a faragványokkal kísért díszes déli kapuja szintén figyelemreméltó. A főkapu kapcsán szókas a kassai dóm és a rozsnyói templom mestereit is említeni. A gyámköves bélletes, számráthíves kapu kőkeretét fiatornyok és rozettasor díszíti. A templom a reformáció idején a reformátusok kezén, majd újra katolikusok tulajdonába került. A 18. század végén leégett, sokáig elhagyatottan állt, s adományokból épült végül újjá, barokk stílusban. A templom nyugati tornyát is többször érte átalakítás, legutóbb a második világháború után.

A következő állomásunk Debrőd. A falu alapításához és történetéhez számos legenda és csodás jelenés kötődik, amely elevenen él a település hagyományai-ban. Debrőd a 13. század elején egy forrás mellett létesült, melynek nagyon legendája van. Eszerint Szent László, magyar király csapatait a Jászóhoz tartozó Debrőd erdőiben az ellenség körülvette. Víz hiányában a sereget szomszúság gyötörte, Szent László lova

patkójával vizet fakasztott a mai Szent László forrás helyén. Debrőd egészen 1848-ig a jászói premontrai prépostság birtoka volt. Elsőre azt gondolnánk, hogy a zarándokhelyek háttérében álló csodás történetek valamikor sok-sok évszázaddal ezelőtt történtek. Debrőd esetében láthatjuk ennek ellenpéldáját, ahol mindössze az 1950-es évekig kell visszamennünk az időben, hogy megismerkedjünk egy másik isteni ki nyilatkoztatással. 1952.szeptember 8-án jelenéseket láttak a faluhoz tartozó tisztás felett. Szepsibók két asszony a forráshoz indult, s ekkor egy hatalmas felhő közepén a Szűzanya jelent meg, ölében a kis Jézussal. Nem sokkal később, szeptember 15-én egy szemtanú szerint: „Az egész erdő aranyárga fényben úszott, a nap elvesztette vakító ragyogását, és a szentostyához hasonló fehérségben tűnt fel. Az erdő északi részén irtózatoss vörösség hömpölygött. Körös-körül rózsák hullottak a határra. A többször megismétlődő esemény hatására búcsújárás kezdődött a tisztásra. Csehszlovákia szocialista hatósága 1959-ben betiltotta a búcsúkat, és a templom romjain belül emelt kápolnát felgyújtották. A nép ennek ellenére továbbra is járt a forráshoz: Máriát dicsérni és imádkozni. Debrődön ma is élő hagyománya van Szent László kultuszának, ahol mindent elkövetnek, hogy életben tartassák ezeket a vallási hagyományokat. 2007-ben több látható emléket is állítottak az 1952. évi eseményeknek. A Szent László forrás mellett a régi romok alapjain felszentelték a növény-templomot, és újra indították a nagy hagyományokkal rendelkező búcsújárást. Közvetlenül a falu felső végén felavatták Szabó Ottó képzőművész fémből készült térplasztikáját, melyen Szent László királyt lovon ülve ábrázolja. Néhány éve zarándokszállás létesült a falu közepén, amely ideális helyek lehet az örökségtúrán résztvevők számára is, így érdemes Debrődön felütni második este szálláshelyeteket.

A Debrődtől 8 kilométerre található Jászó az örökségtúra végpontja, amelyet barokk apátsága miatt ér

Jászói apátság

demes felkeresni. Az apátság alapítása 1170-re tehető, ekkor települnek ide Nagyváradról premontrei szerzetesek. A premontrei szerzetesrend 1130-ban telepedik le a Magyar királyság területén. Első központjuk Nagyvárad volt, ahonnan kiindulva számos prépostságot alapítottak. A középkor és koraújkor folyamán többször kerül a pusztulás szélére az épület és a rend. A tatárok felégetik, a husziták elfoglalják, Mohács után a szerzetesrend elhagyja, Thököly kuruc seregei felgyújtják, II. József megszünteti a premontrei szerzetesrendet, a 19. század elején az apátságot felgyújtják, 1945-ben bezáratja a kommunista hatalom, az 1970-es években felbecsülhetetlen károkat szenved el az épület. Az apátság fennmaradása és megerősödése azzal vette kezdetét, amikor a török kézre került, Egerből 1596-ban a papi testület Jászóra telepedett le. 1745-ben az eredeti vári monostor helyére, amelyet teljesen lebontottak új, késő barokk stílusú épületet építettek. Miután 1787-ben II. József a többi szerzetesrenddel együtt a Jászói Prentrei rendet is fölszámolta, elhagyottá válik az épület. Amikor 1802-ben a premontreiek visszatértek Jászóra, székhelyüket felégetve találták. Újabb újjáépítési korszak és a 19. században egy virágzó időszak vette kezdetét. Ekkor vették át a szerzetesek a rozsnyói, a lőcsei, a kassai és a nagyvárad gimnáziumok irányítását. A monostori könyvtár 80 000 kötetével a környék legjelentősebb történelmi könyvgyűjteményévé válik ekkor. A monostort 1950-ben záratta be a kommunista rendszer és szociális intézményeket helyeznek el az apátság épületeiben. A Keresztelő Szent János-templom 1970-ben leégett, a Kracker-féle mennyezetfreskók jelentősen megromgálódtak. Az eredeti tulajdonosok, megfogyatkozva ugyan, de 1990-ben a jászói monostor falai közé visszaköltöztek.

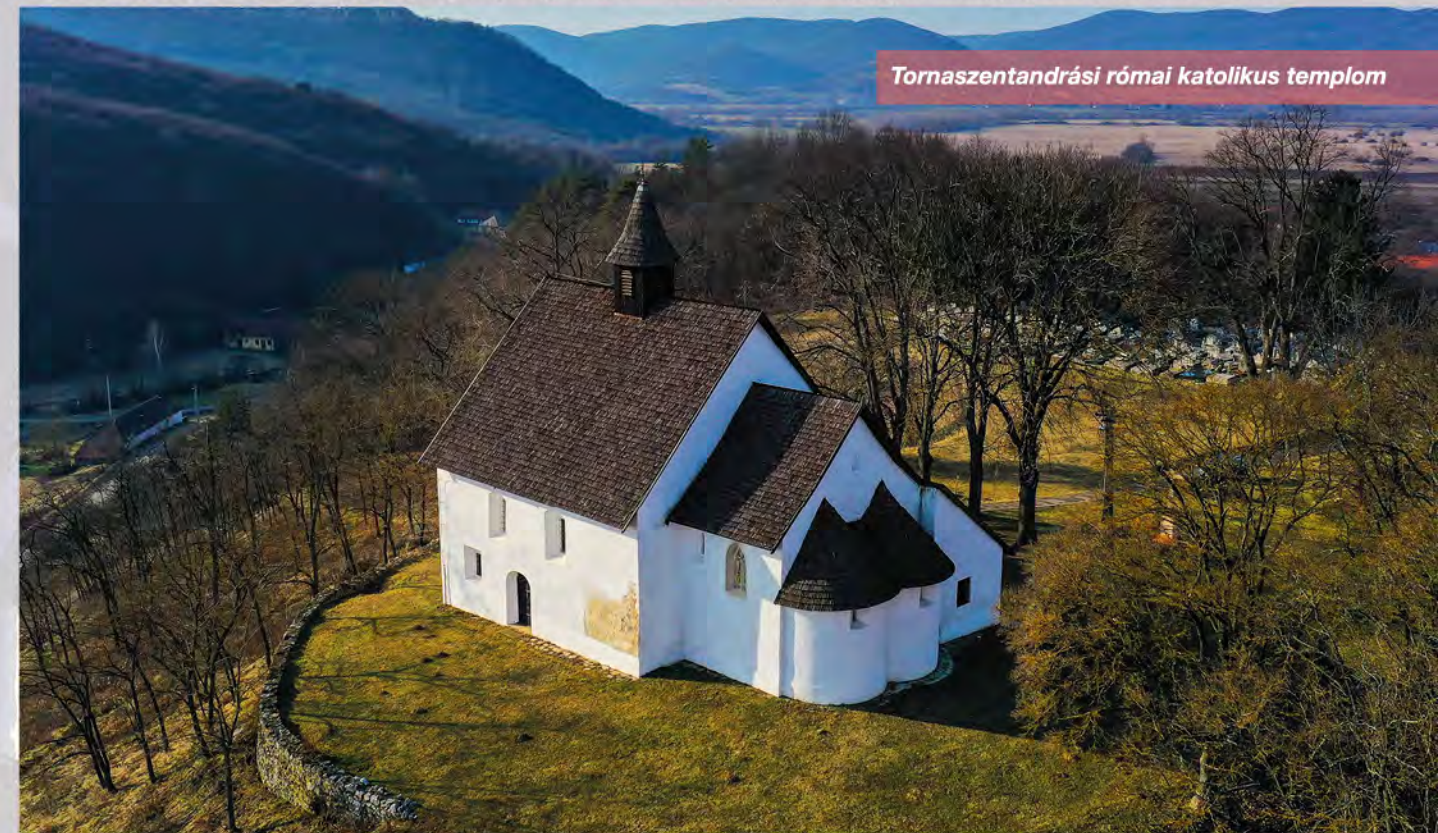
Az apátság megtekintése után Szepsi és Torna érintésével térünk vissza Magyarországra, amely egy 28 kilométeres távolságot jelent. Hidvégardó és Szögliget között tekerve, Komjátínál térjete el Tornaszent-

andrás felé. Ez oda-vissza egy 7 kilométeres kitérőt fog jelenteni, de biztosítunk benneteket nem fogjátok megbánni. Tornaszentandásra beérve keressetek egy dombtetőn álló templomot, ahová egy rövid, de igen fásztó kaptató vezet fel. A meredek dombtetőn álló tornaszentandrás római katolikus templomot. Alaprajzi elrendezése és ikerszentélyes kialakítása teszi egyedülállóvá a magyarországi emlékanyag tekintetében. Bár a templom a 12-13. fordulóján épült román stílusban. Nem véletlen, ha ilyen furcsa ikerszentélyes templommal még nem találkoztatok, hiszen Magyarországon ez az egyetlen ilyen típusú emlék. Joggal merülhet fel benneteket a kérdés, vajon honnan származhat ez a ritka alaprajzi elrendezés, miért vannak ennek a templomnak ikerszentélyei? Már a Karoling korban, vagyis Nagy Károly hódításait követően elterjedtek az ikerszentélyes templomok Európában. A német-római birodalom területén nagyon sokáig tovább élt ez a templomforma. Legtovább Ausztriában, Tirol és Salzburg tartományban, valamint az észak-olasz Merán közelében maradt fenn. Ezek a területeken számos várkapolnát alakítottak ki így, illetve számos bányavidéki központban találhatók alkalmazták az ikerszentélyes kialakítást. Ezen a ponton merül fel a kérdés, hogy hogyan kerülhetett ez az alaprajzi forma Tornaszentandrásra, mi lehet a kapcsolat a Bódva-völgyével. A történelmi szál egyértelműen II. András és Bánk Bánból ismert Merániai Gertrúd házasságából származik. Gertrúddal ugyanis jelentős merániai kíséret is érkezett Magyarországra a 13. század elején, akiket birtokokkal és fontosabb állami tisztségekkel halmozott el, amely végül tragédiáját is okozta a királynénak. Ebben az időszakban a tornai erdőispánság és ezáltal Tornaszentandrás is a Szepességhez tartozott, ahová nagy számú merániai, tirol hospesek, telepések érkeztek. Közöttük több bányászcsalád is volt, valószínűleg hozzájuk fűződik az ikerszentélyes templom építése. A templom a 14. század közepén a Szepes-Gömöri bányászatból és vaskohászatból meggazdagodott Bebek család kezébe kerül (mint sok más örökség helyszín a túra során),

akik négyzet alakú hajóval bővítik meg az épületet, amelyet diadalívvel választanak el az ikerszentélytől. A Bebek család itáliai tanultságú mesterekkel festetett ki. Az 1971. évi lezajlott falkutatási jelentés alapján elmondható, hogy a diadalív belső falának északi oldalán egy Anjou liliomos koronával ellátott királyfejet láthatunk, déli oldalán pedig egy másik koronás alakot, aki jogart és országalmát tart a kezében. Az itt látható két királyszent Szent István és Szent László. Közöttük próféták képei és Isten báránya látható legfelül. A diadalív déli oldala melletti hajófalon fent Angyali üdvözet, Szűz Mária Jézussal és Szent Józseffel, alatta pedig Szent

Kereszt megtalálása jelenet van ábrázolva, amelyen Szent Ilonát és fiát Constantin császárt is ábrázolták. A diadalív északi oldalánál a hajófalon, fent a Minden-szentek ábrázolást látjuk. Alatta két angyal pápai tiarát helyez egy ülő alak fejére. A déli hajófal töredékes ábrázolásai közül a gyermek Máriát tartó Szent Anna képe a legszebb, az északi hajófalon Szent András keresztre feszítésének ábrázolása maradt fenn.

Tornaszentandrás után visszatekerünk a főútra és Bódvaszilas irányából közelítjük meg az örökségút záró pontját Szögligetet. Szögliget északi határában, a

Tornaszentandrás római katolikus templom

460 méter magas várhegyen álló Szádvárt kizárólag egy 2,5 kilométeres gyalogtúra keretében tudjuk megközelíteni, amely az Aggteleki Nemzeti Park üzemeltetésében lévő Szalamandra háztól indul. Tehát csak akkor vágjatok neki, ha az időbe belefér. Bár a vár felkeresése két-három órás időintervallumot fog jelenteni, mindenképpen szakítsatok rá időt. Egyrészt a várhegyre felmenő jelzett turistaút nagyon hangulatos, másrészt a várrom Magyarország egyik legnagyobb várromjai közé tartozik, harmadrészt lélegzetelállító panoráma nyílik az Aggteleki Karsztra. A IV. Béla uralkodása alatt épült vár építése Tekus ispán nevéhez kötődik. Királyi tulajdonba kerül, majd Aba Amádé seregei foglalják el 1301-ben. Az Anjou korban végig az abaúji ispánok, vagyis királyi igazgatás volt. Zsigmond adományozza el a Bebek családnak, akik egészen 1567-ig tulajdonosai a várnak. A Bebek család birtokai jelentős területeket foglaltak magába, hozzá tartozott Szádváron kívül Krasznahorka, Szendrő, Csorbakő, Torna, Gombaszög is. A legjelentősebb erődítési munkálatok éppen Bebek Ferenc nevéhez kötődnek, aki a mohácsi csatavesztés után kialakult polgárháború éveiben rondellákkal látta el. 1567-ban a császári seregek heves ostrom alá vették a várat, a védők kénytelenek voltak kapitulálni. Miután a Bebek család elveszíti az erődöt a királyi kamara kezelésébe kerül, aki több magas rangú császárhű személynek adja zálogul. A 17. században Szádvár a császári csapatok és az erdélyi fejedelmek közötti katonai konfliktusok ütközőzónájába kerül. 1604-ben Bocskai hajdúi foglalják el. Utána évtizedeken keresztül a Habsburg ellenes rendi ellenállás képviselői lesznek a tulajdonosai. A Csáky, majd Báthory család után Rákóczi Zsigmond szerzi meg. 1619-ben Bethlen Gábor seregei előtt megadja magát. 1621 után ismét császári kézbe kerül. 1644-ben I. Rákóczi György veszi ostrom alá, de nem tudja bevenni. 1675-ben a Wesselényi felkelés során, 1682-ben Thököly során a

kurucok foglalják el. 1685-ben a kuruc helyőrség megnyitotta a vár kapuját a császári csapatok előtt, akik puskaporral felrobbantották a legfontosabb védőműveket, így az erődítmény katonai szempontból védhetlenné vált. A szabálytalan alaprajzú vár területe közel egy hektárra terjed ki. A vár körül palánkfal és szárazárok húzódott, amelyen egy felvonóhidas kapun át lehetett bejutni a külső várba. A első várban három szintes torony állt. A várat északi irányból három rondella, délről pedig egy ó-olasz bástya védte. A Csonka-bástya kivételével minden egyes védőművet felrobbantottak a Thököly felkelés bukása után.

Bár a Bódva-völgyi örökségtúrát mi három napos túraként javasoljuk megtenni, amelyet Szögligeten zárunk, érdemes egy plusz nappal meghosszabbítani itt tartózkodásokat. Attól függően, hogy szabadidőben, hogy álltok, érdemes még egy napot eltölteni a térségben, hiszen mégis csak egy világörökségi oltalom alatt álló vidék lábánál álltok éppen. A Cserehátat lezáró Gömör-Tornai Karsztban találhatók ugyanis a Kárpát-medence legszebb barlangjai, melynek felfedezése ideális kiindulópont lehet Szögligeten, ahol számos igényes falusi vendégház működik.

Szögligeti Szádvár

ELSŐ NAP
TÁV HOSSZA: 67,5 KM

ÚTVONAL: Miskolc - Szirmabesenyő (9,1 km) - Sajóvámos (4,7 km) - Sajósenye (2,5 km) - Bódva (3,9 km) - Borsodszirák (6 km) - Edelény (5,6 km) - Szendrő (7,3 km) - Szendrő (8,5 km) - Szalonna (5,7 km) - Martonyi (7,9 km) - Rakacai üdülőtelep (6,3 km).

LÁTNIVALÓK: Boldvai református templom, Edelényi L'Hullier-Coburg-kastély, Edelényi református templom, Borsodi földvár, Borsodi tájház, Szendrői vár, Szalonnai református templom, Martonyi Pálos kolostorrom.

MÁSODIK NAP
A TÁV HOSSZA: 71,7 KM

ÚTVONAL: Szalonna - Meszes (7,2 km) - Rakacaszend (6,7 km) - Rakaca (6,3 km) - Viszló (3,7 km) - Tornaszentjakab (5,1 km) - Hidvérgárdó (6,7 km) - Szádelő (9,2 km) - Torna (5,5 km) - Zsarnó (4,8 km) - Péder (2,5 km) - Szepsi (6,5 km) - Debrőd (7,5 km).

LÁTNIVALÓK: Rakacaszendi református templom, Szádelői-völgy, Tornai római katolikus templom, Tornai vár, Szepsi római katolikus templom.

HARMADIK NAP
A TÁV HOSSZA: 71,2 KM

ÚTVONAL: Debrőd - Jászó (7,6 km) - Szepsi (8,8 km) - Péder (6,5 km) - Zsarnó (2,5 km) - Torna (4,5 km) - Hidvérgárdó (6 km) - Tornanádaska (8,7 km) - Komját (3 km) - Tornaszentandrás (4,5 km) - Komját (4,5 km) - Bódvaszilás (2,3 km) - Bódvarákó (3,6 km) - Szögligeten (8,7 km).

LÁTNIVALÓK: Debrődi növénytemplom és Szent László forrás, Jászói apátság, Tornaszentandrás római katolikus templom, Bódvarákói Rákóczi barlang, Szögligeti vár.

A TÚRA TELJES HOSSZA: 210,4 KM.

A bódva-völgyi örökségtúra útvonala letölthető a www.videkkincsegyesulet.hu és a www.orksegtura.hu weboldalról.

ZEMPLÉNI ÖRÖKSÉGTÚRA

TELJESÍTVE:

.....évhónap

és

.....évhónap

között.

ÖRÖKSÉGTÚRA A BÓDVA-VÖLGYÉBEN, A GÓTIKUS ÚTON

TELJESÍTVE:

.....évhónap

és

.....évhónap

között.

Vegyetek részt játékunkban, és váljatok ti a Zemplén és a Cserehát örökségtúrázójává. A kiadványban szereplő Zempléni örökségtúra és Bódva-völgyi örökségtúra teljesítése esetén, a kiadvány hátoldalán található igazoló szelvények kitöltésével keressétek fel a Középkori Templomok Útja Egyesületet vagy a Vidék Kincse Egyesületet. Az örökségtúrák teljesítése esetén tárgynyereményekben részesítenek benneteket.

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ

Vidék Kincse Egyesület

Tel.: +36 30 534 2345; e-mail: info@videkkincseegyesulet.hu

web: www.videkkincseegyesulet.hu; Facebook: facebook.com/VidekKincseEgyesulet

Prameň - Forrás - Spring

e-mail: gergely.l@pramen-forras-spring.sk

web: www.pramen-forras-spring.sk

KÖZÉPKORI TEMPLOMOK ÚTJA
EGYESÜLET

Középkori Templomok Útja Egyesület

Tel.: +36 30 446 8383; e-mail: kozepkoritemplomokutja@gmail.com

web: www.oroksegtura.hu

Facebook: facebook.com/oroksegtura

Európai Regionális Fejlesztési Alap

www.skhu.eu
www.viacarpatia-spf.eu

BIKE UP! – Két keréken a határon át
FMP-E/1801/1.1/017

Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tartalmazza az Európai Unió hivatalos álláspontját.